VIOREL COSMA

BUCUREȘTI – CITADELA SECULARĂ A LĂUTARILOR ROMÂNI (1550 – 1950)

Editor - Fundaţia Culturală GHEORGHE MARIN SPETEANU
Şos. Mihai Bravu Nr. 57-65, Bl. C19, Sc. B, Et. 1, Ap. 56, Sector 2
Bucureşti
Tel. (004) 021 642.35.88; 0726801866
e-mail: marinailiescu@yahoo.com; viorelspeteanu@gmail.com
Editor Viorel Gh. Speteanu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

COSMA, VIOREL
Bucureşti, citadela seculară a lăutarilor români: (1550-1950) / Viorel Cosma ; pref.:Viorel Cosma ; postf. : Viorel Gh. Speteanu. - Bucureşti : Editura Fundaţiei Culturale Gheorghe Marin Speteanu, 2009.
Bibliogr.
ISBN 978-973-88609-7-1

I. Cosma, Viorel (pref.)
II. Speteanu, Viorel Gh. (postf.)

784.4(498 Bucureşti) "1550/1950"

Mariana Mihăilescu - introducere text în computer
Constantin Popovici - procesare ilustraţii color computer
Florin Nistor - introducere text, tehnoredactare, procesare ilustraţii alb-negru şi color
Marina Ruxandra Iliescu - corectură
Sabina Spătariu - copertă

Tipografia Semne '94

MEMORIA BUCUREŞTILOR
VI

VIOREL COSMA

BUCUREŞTI – CITADELA SECULARĂ A LĂUTARILOR ROMÂNI (1550 – 1950)

Cârciumi, birturi, bodegi şi restaurante, racherii şi berării, parcuri şi grădini cu muzică. Dinastii de lăutari. 265 de ilustraţii alb/negru şi color.

Bucureşti
Editura Speteanu
2009

(îngrăşământ agricol natural din azotat de potasiu) şi i-a redus pe patricieni la jumătate ca lungime, punându-i la grătar pe cărbuni! A ieşit o straşnică „idee“ de tocătură care – peste timp – a bătut până şi furia patricienilor: *micii.*

Plasat pe uliţa Cov*á*cilor, adică a fierarilor, restaurantul lui Iordache se afla în plin centrul istoric al Capitalei. În sec.XVIII, între străzile Covaci şi Şelari fusese o grădină – pare-se aranjată de meşteri peisagişti italieni, chemaţi pe meleagurile noastre de secretarul lui Constantin Brâncoveanu, Anton Maria del Chiaro, aranjată nu numai cu flori şi arbuşti exotici, ci şi cu chioşc de odihnă şi de savurare a unei cafele de către credinciosul domnitor al Valahiei. Când Iordache Ionescu a pornit la drum cu mica lui cârciumioară, nu mai exista nimic din frumuseţea naturii de altădată. Dacă *faima* birtului pentru gurmanzii bucureşteni i-au adus-o tuslamaua, paceaua (de berbec cu sos de oţet cu ou), varza cu carne, ghiveciul măcelăresc, micii şi fleicile la grătar preparate de „nea Radu“, în schimb prestigiul localului de-a lungul timpului i l-au asigurat marii lăutari care au slujit muzica românească cu un farmec şi patos artistic inegalabil. Pe la *Iordache* au trecut Angheluş Dinicu, Sava Pădureanu, Barbu Ciolac, Lică Ştefănescu, Nicu Buică, Cristache Ciolac ş.a. Aici îşi aducea dirijorul şi directorul Filarmonicii din Bucureşti toţi oaspeţii străini care concertau la Ateneul Român (în frunte cu marele violonist Jan Kubelik), aici veneau venerabili scriitori de la Hasdeu şi Vlahuţă, până la glumeţii Caragiale, Ranetti şi Radu Rosetti. În pragul veacului XX, restaurantul din strada Covaci nr.3 intrase în legenda sentimentală a Capitalei prin sintagma populară: *„Nu există alinare decât cu vinul de la Iordache* şi *cu arcuşul lui Cristacheş”* (Cristache Ciolac).

Cel mai vestit şi titrat naist al Bucureştilor de altădată a rămas până astăzi virtuozul *Angheluş Dinicu*, steaua muzicală a lăutarilor de la *Iordache.* Când l-am întrebat pe pianistul Grigore Dinicu, fiul marelui violonist Grigoraş, cum fusese receptat în familia lor de-a lungul anilor mi-a răspuns ferm: „El a fost

sămânța talentului în familia Dinicu, moş Angheluş constituind temelia celor patru generații care au făcut din numele „Dinicu", cel mai adevărat artist al neamului românesc.

Într-un articol din revista *Doina* nr.47 din 1 octombrie 1885 (unde s-a publicat partitura *Hora Florica* de Angheluş) se atrăgea atenția cititorilor că sub numele „*Dinicu*", se ascunde de fapt „o serie de lăutari de înaltă valoare muzicală" care țin „capul compozitorilor de muzică națională". Şi aceasta, pentru că „toate compozițiile lor, respiră un lirism pronunțat – calitate de frunte a caracterului şi a cugetărilor muzicale naționale".

Naistul-virtuoz, Angheluş Dinicu, autorul faimoasei piese *Ciocârlia*.

Angheluş Dinicu s-a născut în 1838 în Bucureşti. A învățat naiul de mic copil în cartierul *Scaune*, furând meşteşugul de la marii contemporani (Radu Ciolac, Ion Crăciunescu şi naiştii tarafului lui Dumitrache şi Năstase Ochialbi). A cântat în formația lui Sava Pădureanu, de la restaurantul *Iordache*, apoi la grădina *Raşca*, la restaurantul şi terasa *Sărindar*. „Când scotea Angheluş, din buzunarul din dreapta al vestei lui boabele de fasole sau de mazăre uscată, să le împartă în țevile naiului său, ca să zică o *Ciocârlie* –

scria George Costescu în *Bucureştii vechiului regat* – toată lumea adunată în localul unde cânta taraful lui, încremenea cu paharul în gură, pentru ca apoi, la *trilurile* sfârşitului, să izbucnească în aplauze, ce deveneau adevărate ovaţiuni". Iar pianistul Grigore Dinicu, în *Amintirile* sale, adunate într-un preţios manuscris redactat la cererea mea în 1952/1953, povestea o scenă incredibilă care circula în familia lăutarului: sub *trilurile* naiului de la restaurantul *Iordache*, doi şoricei îşi făceau apariţia să-l asculte pe marele virtuoz al scenei, dar într-o seară nu a mai apărut decât un singur şoricuţ. Angheluş a refuzat să mai cânte acea melodie vreo doi ani. La insistenţele unui bogătaş client al restaurantului, virtuozul a cedat, a atacat piesa de odinioară şi şoarecele dispărut temporar, a apărut ca prin farmec, spre deliciul întregii asistenţe.

De altfel, după cum aflăm din ziarul *Universul*, nr.143 din 29 iunie 1889, cu ocazia Expoziţiei Universale de la Paris, s-a organizat un concurs internaţional de lăutari. „Mai multe sute de lăutari, din toate părţile lumii, s-au întrecut. Cel dintâi care a izbutit e muscalagiul din trupa lui (Ioan) Dinicu", unde Angheluş a cucerit medalia de argint aurit, împreună cu naistul Ion Crăciunescu din taraful lui Sava Pădureanu. Ambele formaţii româneşti au luat medalia de aur!

Tot la Paris, în ziua de 26 august 1889, Angheluş şi Crăciunescu au fost invitaţi – împreună cu cele două tarafuri – la sărbătoarea ziarului francez *Le Figaro*. Am descoperit la Biblioteca Academiei Române foaia volantă cu programul, unde Angheluş Dinicu a cântat din nou *Doina*, *Ciocârlia* şi „cântecul eroic transilvănean" (sic!), intitulat *Am un leu şi vreau să-l beu*, melodii valorificate admirabil de George Enescu în *Rapsodia Română nr.1*. Concertul s-a terminat triumfal, în sunetele „marşului eroic din Transilvania de la 1848", *Deşteaptă-te române*.

În toamna anului 1896 (16 sept.), când împăratul Franz Josef al Austro-Ungariei a făcut o vizită oficială la Bucureşti, orchestrele lui Angheluş Dumitru şi Cristache Ciolac au fost

invitate să concerteze la recepţiile de gală de la palatul din Bucureşti şi la Poiana Stânei (*Vârful cu dor*), regina Carmen Sylva dând explicaţii oaspeţilor străini (uimiţi de virtuozitatea lui Angheluş Dinicu) despre originea neobişnuitului nai românesc. La încheierea vizitei în România, regina Elisabeta a României l-ar fi întrebat pe înaltul oaspete austriac – relatează memorialistul Victor Bilciurescu – ce i-a plăcut mai mult în scurta sa călătorie de la Turnu-Severin, Craiova, Slatina, Piteşti, Bucureşti şi Sinaia (cu ospăţul de la Poiana Stânei). Priveliştea Căii Victoriei şi aria populară „*Am un leu şi vreau să-l beu*" – a fost răspunsul înaltului oaspete – pe care o cântase Ciolac cu taraful său la *Vârful cu dor*, unde a luat dejunul. Şi la mirarea reginei Elisabeta, Franz Josef ar fi dat acestă explicaţie: Calea Victoriei nefiind dreaptă, ci strâmbă la fiecare 20-30 de paşi, prezintă cu fiece altă perspectivă şi o altă înfăţişare, ceea ce ţine ochiul mereu sub farmecul unei alte privelişti, pe când bulevardele de cum intri pe ele, le-ai pătruns toată fisionomia, care neavând nici o variaţie de aspecte, devine monotonă şi nu interesează; iar aria *Am un leu şi vreau să-l beu*, fiindcă are un pronunţat accent de muzică ungurească.

Melodia populară *Am un leu şi vreau să-l beu* circula foarte mult şi în Transilvania după expoziţia din 1899, unde toţi lăutarii români şi maghiari o cântau la petreceri. Când s-a publicat pentru prima oară la editorul Constantin Gebauer din Bucureşti, piesa purta specificarea „melodie eroică din Transilvania", fapt care confirmă larga ei răspândire peste munţii Carpaţi. Sigur că lăutarii unguri o interpretau în stilul lor, specific maghiar cu accente pe primul sunet din fiecare măsură. Aşa a ajuns cântecul până la Budapesta şi Viena, devenindu-i apropiată şi împăratului Franz Josef. Dar, culegerile de folclor românesc de la sfârşitul sec. XIX, confirmă cu limpezime, că *Am un leu* se afla de multă vreme în conştiinţa lăutarilor noştri. Enescu a valorificat-o în *Rapsodia Română nr.1* exact în forma executată de Angheluş Dinicu la noi şi de Cristache Ciolac la vioară,

fiindcă tema de început a piesei enesciene pentru orchestră este atacată în partitura generală de flaut (deci de către un instrument de suflat, similar cu sonoritatea naiului).

În concertul susținut de lăutarii noștri în fața împăratului Franz Josef au răsunat cu siguranță și pagini muzicale clasice (a cântat și Corul *Mitropolitan* al lui Musicescu), deoarece Anghelus Dinicu își începuse programul cu frumoasele variațiuni din uvertura *Wilhelm Tell* de Gioachino Rossini, fantezia cu dificilele pasagii din *Califul din Bagdad* de François Adrien Boieldieu și valsul *Valurile Dunării* de Iosif Ivanovici (bine cunoscut în capitala Austriei, datorită formațiilor vieneze ale lui Johann Strauss și Carl Michael Ziehrer).

Revenind la repertoriul popular al lui Angheluș Dinicu nu trebuie să uităm că datorită lui, o capodoperă muzicală – precum *Ciocârlia* – a devenit o „carte de vizită" a tuturor naiștilor români de ieri și de astăzi. Lui Angheluș îi revine meritul de a-i fi conferit piesei un caracter de virtuozitate, prin *apogiaturile* și *trilurile* atât de dificile, dar mai ales prin imitațiile sub formă de ecou ale ciripitului privighetorii. Compozițiile sale (*Sârba Zânelor* – 1884, *Hora Angelica* – 1885, *Sârba Oloaga* – 1886) publicate de revista *Doina*, confirmă talentul de improvizator înzestrat al marelui lăutar bucureștean. Toate aceste lucrări au răsunat la restaurantul din Bulevardul Montmartre nr.14 din Paris, unde a concertat formația lăutarilor români invitați la Expoziția Universală. Nu este de mirare faptul, că într-un singur an (1969), casele de discuri din SUA au achiziționat *Ciocârlia* cu lăutari români de la firma bucureșteană *Electrecord*, în 10.000 de exemplare! „Lăutarii noștri își țin minte compozițiunile pe dinafară, pe toate – remarca redactorul revistei *Doina* în 1885. Ei au bătăi de cap pentru a transcrie musica națională pe note, fapt pentru care D-nul Angheluș Dinicu s-a văzut nevoit, ca acum, într-o vârstă înaintată, să studieze musica occidentală" (adică să învețe notele, spre a-și transcrie creațiile, precum *Hora Florica*). Așa se explică gestul

lăudabil al naistului de a-i îndrepta pe toți cei trei copii ai săi spre studii superioare la Conservatorul din Bucureşti şi Academia de Muzică din Viena (violoncelistul Dimitrie A. Dinicu).

Angheluş Dinicu a murit la Bucureşti în 1905, fiind înmormântat la cimitirul Pătrunjel din Colentina. Cariera strălucită în țară şi turneele artistice la Expozițiile Universale de la Paris, au constituit un exemplu pentru generațiile de virtuozi ai naiului care l-au urmat, până la „zeul lui Pann" al epocii noastre, Gheorghe Zamfir.

Cu Angheluş Dinicu, dinastia marilor lăutari bucureşteni ai acestei familii de muzicieni şi-a cucerit „blazonul" celor două generații de înaintaşi rămaşi în anonimat, fie că la începutul sec. XIX, țiganii se mai aflau în robie, fie că meşteşugul lor artistic nu atinsese încă strălucirea necesară scoaterii din necunoscut. „Rădăcina" Dinicilor îşi avea aruncată sămânța muzicală *înainte* de epoca lui Caragea Vodă (1812-1818). Se vorbea în familie de un *„chitarist Dinicu"*, fără precizarea prenumelui. Dacă fusese într-adevăr un instrumentist virtuoz al chitarei, atunci cu siguranță că se născuse la sfârşitul secolului XVIII. Chitara devenise un instrument de curte, mânuit adesea de boieri, precum tanburul turcesc practicat îndeobşte de femei (domnițe). Nu ni s-au păstrat date despre chitaristul Dinicu, numele său fiind amintit doar când se evocau nunțile boiereşti, petrecerile şi chefurile la marile evenimente familiale şi romanticele serenade ale tinerilor îndrăgostiți bucureşteni pe sub ferestrele fetelor sau tinerelor cuconițe. Atmosfera începutului de veac XIX ne-a fost admirabil evocată de Ion Ghica în pitoreştile sale însemnări memorialiste.

În ziua de Sf. Spiridon (24 noiembrie) a anului 1812, intra cu mare alai în Bucureşti, noul domnitor al Valahiei, Ioan Vodă Caragea. Clopotele au bătut la biserica *Sf. Spiridon cel Nou* de pe Podul Beilicului (Calea Şerban Vodă) şi apoi la biserica *Curtea Veche*, unde s-a miruit după vechile canoane. Surle, tobe, poate şi tarafuri de lăutari (singurele formații autohtone la vremea aceea) au

dat strălucire acelei intrări triumfale. Din păcate însă, au urmat numai necazuri pentru țară, pentru obște, pentru boieri. În noaptea de 11/12 decembrie 1812, un puternic incendiu a distrus din temelii *Curtea Nouă* din Dealul Spirei, denumită – după dezastru – *Curtea Arsă*. În iulie 1813 s-a declanșat epidemia de ciumă care a făcut peste 25.000-30.000 de morți, numai în București. Flagelul a declanșat orori de neimaginat, fiindcă „toți bețivii, toți destrămații, își atârnau un șervet roșu de gât, se urcau într-un car cu boi și porneau pe hoție din casă în casă, din curte în curte" (Ion Ghica). Cioclii ridicau din toate locurile bolnavi și morți, spre a-i transporta la Dudești sau Cioplea, unde era groapa ciumaților. Scene oribile, crime bestiale (se aruncau unii peste alții, atât ciumați, cât și oameni suspectați fără vină de boală), săvârșite doar pentru a goli casele ce urmau să fie ulterior jefuite, au cuprins Capitala. *„Ciuma lui Caragea"* i-a alungat pe bucureșteni afară din oraș până către 1814 când s-a potolit, doar *Raportul sanitar* ne-a lăsat o urmă de zâmbet prin hilara concluzie: „Azi am adunat 15 morți, dar n-am putut îngropa decât 14, fiindcă unul a fugit și nu l-am mai putut prinde!"

Lăutarii și-au continuat meseria cu frenezie după ciumă, fiindcă nunțile s-au ținut lanț. Bisericile *Sărindar* și *Domnița Bălașa* erau pline de zarvă, chefurile țineau trei zile în rândul oamenilor de mahala și șapte zile și șapte nopți la boieri, după rânduiala domnitorilor și împăraților. „O nuntă se isprăvea și zece începeau – remarca Ion Ghica – încât Bucureștii într-o sărbătoare o duceau. Doliul se schimbase în veselie!"

Chitaristul Dinicu și fratele său *Costache Dinicu*, cel mai prețuit lăutar al curților lui Caragea Vodă și Grigore Ghica Vodă, s-au aflat în vâltoarea acelor vremuri de tranziție a lăutarilor bucureșteni. Cum lui Caragea îi plăceau femeile și petrecerile, bineînțeles că lăutarii nu au dus-o prea rău. Aventurile lui beizadea Costachi, fiul lui Caragea Vodă, ajunseseră de pomină, mai ales că se înhăitase cu o serie de feciori boierești spre a străbate mahalalele, după cele mai frumoase cuconițe. O femeie

adulteră, izgonită de soțul încornorat din casă, a intrat în gura lăutarilor care i-a făurit un cântec pe măsură:

Curvă ai fost, curvă să fii,
La mine să nu mai vii!

Poate că glasul duios al chitaristului Dinicu să fi interpretat cântecul. Poate unul din psalții-cântăreți ai cercului artistic al lui Anton Pann (locul unde se făureau acele cântece de lume atât de populare în prima jumătate a sec.XIX) să fi compus acea melodie. Talent creator a avut în dinastia Dinicu mai ales Costache, autorul horelor *Plânsu țigăncii*, *Garofița* și a celebrei romanțe *Nu voi spune a mea durere*, pe versuri de M. Costache (!), tipărit în editura Constantin Gebauer și publicat în broșura *Dorul*, Vol.1, Tip. Dor P. Cucu.

Cântecele scrise de membrii dinastiei Dinicu au fost transcrise si tipărite de Gheorghe Dinicu, fiul lui Angheluş, la sfârşitul sec.XIX în mai multe caiete (unele aranjate pentru vioară şi pian, fiindcă ajunsese profesor la Conservator, membru al cvartetului de coarde *Regina Maria*, dirijor al unor formații de lăutari ale vestitelor localuri ale Capitalei)

Celebra horă *Şapte scări* (nelipsită din repertoriul tuturor lăutarilor români până în zilele noastre) a fost compusă de Costache Dinicu, iar George Enescu a citat şi a prelucrat tema populară, în *Rapsodia Română nr.1*.

De numele acestui lăutar se leagă şi *Hora Dâmbului*, *Hora verii*, *Ploeşteanca*, *Hora boerească*, *Hora brutarului*, *Hora Cometului* (zisă şi *Hora sfârşitului lumii*), valsul *Am iubit*, *Hora lui Dinicu* – toate publicate în cele 5 caiete ale colecției tipărită de editura Constantin Gebauer, 1898-1899, sub titlul *Dinicu – Album*.

Cum revista *Familia* din Oradea mai publică o informație despre *Compoziții noue* ale lui Costache Dinicu în 19 mai 1896, putem deduce că deşi lăutarul nu mai trăia la acea dată, totuşi lucrările sale – aflându-se în repertoriul epocii – mai prezentau încă interes, spre a fi editate de Gheorghe A. Dinicu. Când a murit Costache Dinicu, nu se ştie deocamdată.

Cea de a treia generație a dinastiei Dinicu, nu mai avea nici o urmă de „lăutărism“ ca predecesorii, fiind absolut toți (violoncelistul Dimitrie Dinicu, violonistul Gheorghe A. Dinicu și compozitorul Nicolae Dinicu), muzicieni de înaltă ținută profesională, absolvenți cu studii superioare. Dacă Dimitrie Dinicu (1868-1936) și Nicolae Dinicu (1879-1954) au pierdut orice legătură cu muzica lăutărească, orientându-se exclusiv spre muzica clasică cultă (universală și românească), în schimb Gheorghe A. Dinicu a dus mai departe tradiția tatălui său, Angheluş Dinicu, promovând creația lăutarilor, culegând, transcriind melodiile lor și publicându-le, dar mai ales executând – cu diverse formații de localuri – întregul folclor lăutăresc pe care l-a cunoscut în contactul direct cu dinastiile marilor Ochialbi, Pădureanu, Ciolac etc. și a colegilor de aceeași etnie din cartierul *Scaune*.

Taraful lui Gheorghe A. Dinicu aflat în turneu la Baku.

Născut în 1863 în str. Speranței din cartierul lăutarilor, Gheorghe A. Dinicu a prins de mic copil dragostea pentru vioară, fiind îndrumat de tatăl său spre a urma cursurile bătrânului profesor Ludwig Anton Wiest la *Conservatorul de Muzică și Declamațiune* din București. Încă de pe băncile școlii, presa muzicală îl recomanda dirijorilor orchestrei Teatrului Național, Eduard Wachmann și George Stephănescu, să-l angajeze în formația primei scene lirice românești. Nu absolvise

Conservatorul, când s-a căsătorit cu Elena Cercel (în vârstă de numai 15 ani), nepoata lăutarului Dan Cercel. Printre „martorii" menționați pe certificatul de căsătorie se aflau lăutarii Năstase Ochialbi, Ion Dinicu, Năstase Fonescu şi Dan Cercel – personalități binecunoscute în cercurile artistice bucureştene. Era limpede că Gheorghe Dinicu fusese deja primit în tagma lăutarilor!

S'A DESCHIS MARELE RESTAURANT
SQUAR Fost COSMA
STRADA SĂRINDAR, 2
SEARA ORCHESTRA
Condusă de simpaticul artist GHEORGHIȚA DINICU
Cunoscutul bariton K. MUKILEFF va delecta pe visitatori cu diferite arii
BERE PELES Se serveşce la ori-ce óră în SALON SPECIAL
Pentru după teatru se supează. Cabine alese

Primele angajamente se pare că au fost în tarafurile lui Dan Cercel şi Năstase Ochialbi care cântau la Parcul *Oteteleşanu,* la *Scuarul Sărindar* (pe locul Cercului Militar de astăzi, peste drum de cofetăria şi restaurantul *Capşa*). Fiindcă absolvise însă cu brio Conservatorul, Gheorghe A. Dinicu a preluat o catedră de vioară în învățământ: suplinitor la catedra profesorului Max Levinger la Conservator (1893), apoi suplinitor la Şcoala Normală de învățători *Carol I* (1895) şi în sfârşit, profesor la *Azilul Elena Doamna* (1895), unde avea să predea vioara timp de 20 de ani. Dar cum „sângele apă nu se face", tânărul şi-a făcut formații de lăutari, angajându-se la Grădina *Centrală* (fostă *Stavri*), la Berăria *Imperială*, la Ospătăria *Cosma*, la Grădina *Bristol*, la restaurantul şi cafeneaua *Bulevard*, la *Scuarul Sărindar*, la Parcul *Oteteleşanu*. După cum citim în reclamele publicitare ale ziarelor bucureştene, Gheorghe Dinicu formase orchestre mari, începând de la 8 persoane până la 25 de instrumentişti. Asemenea ansambluri ample, susțineau veritabile concerte semi-simfonice, cu uverturi şi fantezii din opere şi operete, cu dansuri de salon (valsuri, cadriluri, polci, mazurci, galopuri, contradansuri ş.a.) şi bineînțeles muzică lăutărească tradițională.

Bucurându-se de un cert prestigiu artistic în viața muzicală bucureşteană, Gheorghe Dinicu şi-a luat colegi de la Conservator şi lăutari notişti, în formații de turneu. Mai întâi a concertat pe timpul verii în Grădina-restaurant *La delfin* din Galați, apoi a pornit în turnee peste hotare (Vichy în Franța – 1895, Odessa în Rusia – 1894/1895, Germania – 1898).

Orchestra lui Gheorghe A. Dinicu când pleca în turneu prin Rusia.

Dispunând de o experiență artistică solidă, câştigată prin contactul cu diverse formații (cărora le-a făcut orchestrații şi aranjamente) Gheorghe Dinicu a început să compună, dovedindu-se cel mai prolific creator al dinastiei Dinicu. Având legături cu poeții de inimă albastră ai epocii (Dumitru Teleor, Tudorel I. Anestin, D. M. Teodorescu, Grigore Holban, Ştefan Vasilescu, Carol Scrob) a dat la iveală romanțe de largă popularitate care au răsunat în toate birturile şi restaurantele Capitalei. Nu l-a ocolit nici pe Eminescu în două pagini de profundă sensibilitate (*Somnoroase păsărele, Pe aceeaşi ulicioară*).

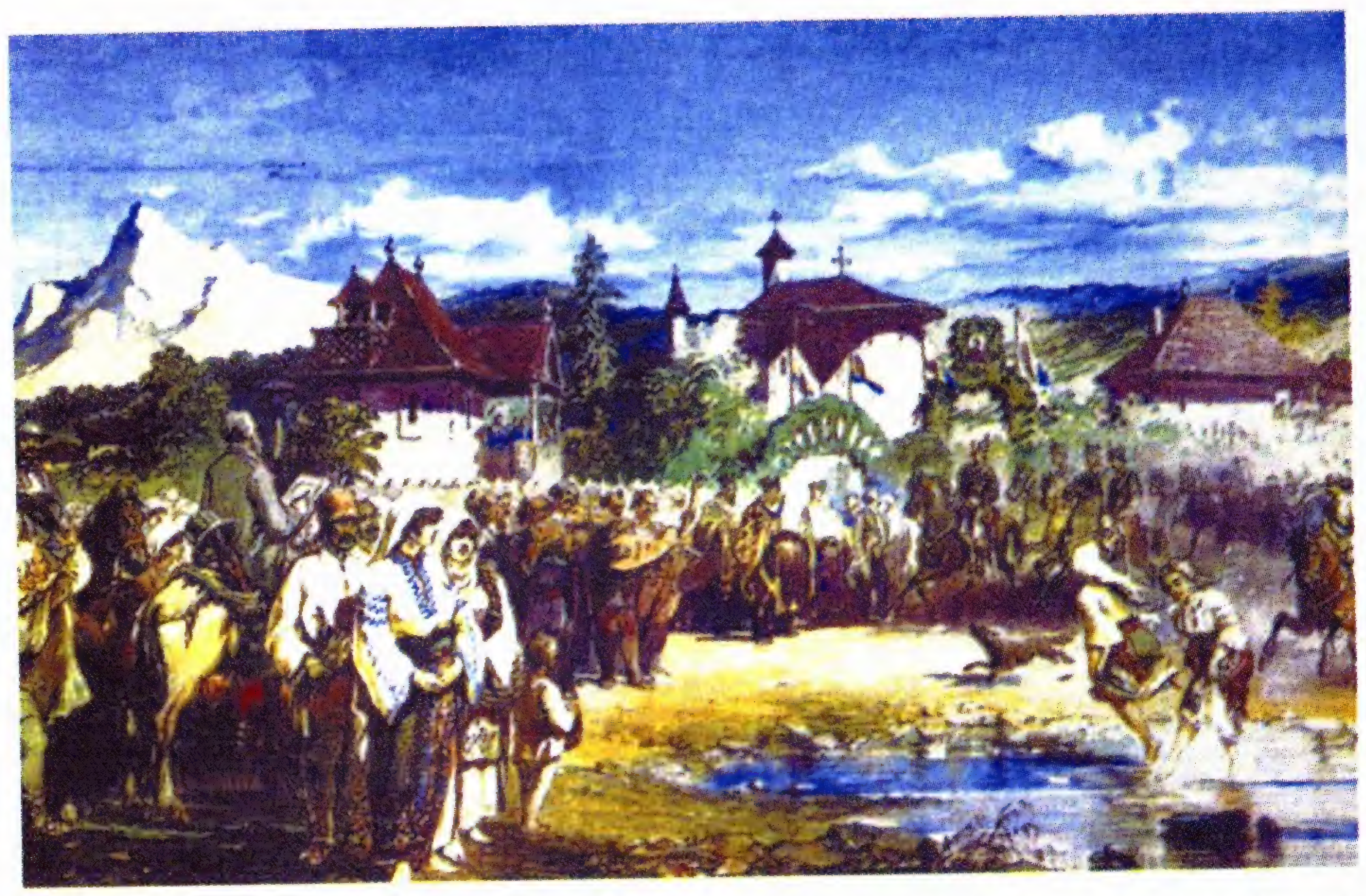
Deşi nu a evitat muzica de salon (valsul, mazurca, polca, cadrilul) încercând să vibreze la unison cu societatea bucureşteană a sfârşitului de secol (*Les Femmes – fin du siècle, Turnu Eiffel,* valsul *Souvenir de Rahova, Mazurca dorobanților*, valsul *Gruss aus Deutschland, Gavotte de la princesse* – dedicată prințesei Maria), totuşi succesul de prestigiu peste timp i le-au adus prelucrările de

7 **Celebrul taraf al lui Năstase Ochialbi** (c.1835 - c.1890). Acuarelă din 1860 de Carol Popp de Szathmáry. Toţi muzicanţii sunt îmbrăcaţi în portul tradiţional al lăutarilor din sec. XVIII (anteriu, giubea, brâu, papuci), iar primaşul poartă giubeaua blănită cu samur. Nai, două viori, cobză şi o vioară solistă, alcătuiesc formaţia instrumentală standarad a tarafului clasic românesc din prima jumătate a sec. XIX, confirmată de imaginile surprinse de artiştii plastici ai epocii, dar atestată şi de majoritatea cronicarilor, călătorilor străini, scriitorilor şi exegeţilor muzicali (Miculi, Berdescu, Ehrlich, Burada, Vulpian).

8 **Dineu oferit oaspeţilor străini de delegaţia României cu ocazia Expoziţiei Universale de la Paris** (1937). În centrul imaginii Sarah Roosvelt şi Dimitrie Gusti (cu ochelari), fermecaţi de arcuşul violonistului Grigoraş Dinicu şi naiul lui Fănica Luca. Primul din stânga este Vasile Budişteanu (care a schimbat ţambalul cu vioara), iar la violoncel cântă Mihai Moţoi.

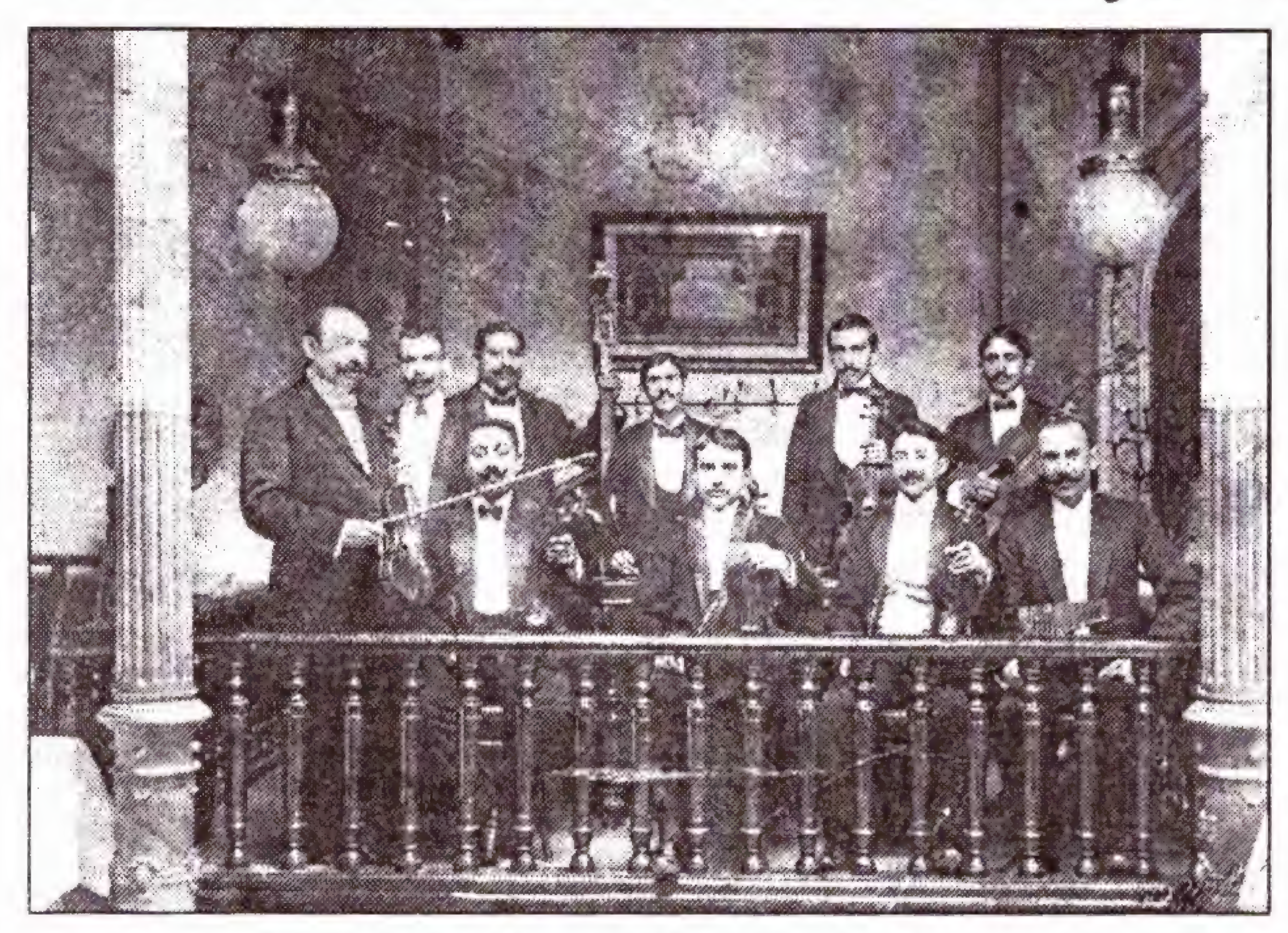

5 **Petrecere cu lăutari la poalele munţilor Carpaţi.** Acuarelă de Carol Popp de Szathmáry. Taraful este alcătuit dintr-un naist, doi violonişti, un cobzar şi un violoncelist/contrabasist (instrument mic, cu picior înalt).

6 **Peterecere cu lăutari la Târgul Moşilor.** Pe fundal se zăreşte o biserică cu două turnuri. Taraful, susţinut de patru muzicanţi (flautist, doi cimpoieri şi percuţionist la toba mare) animă populaţia oraşului, venită cu mic, cu mare, la tradiţionala zi de târg.

muzică al Academiei din Viena), Gheorghe Dinicu nu a dorit să supraliciteze „lăutăria" ce o stăpânea – fără egal – în generația din pragul sec. XX. A ieşit tăcut la pensie din învățământ după 35 de ani de profesorat la Şcoala Normală de Învățători din Bucureşti (1929). După numai un an, la 20 august 1930, Gheorghe Dinicu a murit, fiind înmormântat la cimitirul *Pătrunjel* din Colentina.

Taraful lui Gheorghe A. Dinicu la primul turneu peste hotare (10 persoane).

Tradiția dinastiei Dinicu a continuat cu *Ion Dinicu* (alintat în familie cu diminutivul "*Ionică*"). Născut în Bucureşti în 1854, a crescut sub aripa fraților săi care l-au promovat de tânăr în formațiile lor din Bucureşti. A participat la Expoziția Universală din Paris (1889), fiind premiat (cum aflăm din necrologul publicat în ziarul *Universul*, 47, nr. 41 din 20 februarie 1929). Ion Dinicu a compus o sumedenie de jocuri şi cântece populare, unele fiind aranjate pentru pian de profesorul Iulius Wiest, fiul violonistului Ludwig Anton Wiest, şi publicate de către editorul Constantin Gebauer sub titlul *Trei naționale* (*Hora nouă regală*; *Hora crângului*; *Hora spaniolă*). Un brâu pentru pian *(Paleaşca)* şi *Hora ruginită* au apărut în colecția *Hore şi danțuri naționale* la acelaşi editor, iar *Hora țărănească* (un şlagăr al epocii) a fost aranjată pentru vioară şi pian de Gheorghe A. Dinicu şi publicată în *Caietul II* al *Albumului Dinicu*. O romanță (*Nu voi spune a mea durere*) se oferea ca premiu de către *Revista Muzicală şi Teatrală*, cititorilor săi cei mai fideli în 1907. Se confirmă încă odată, talentul creator al "clanului" Dinicu.

La înapoierea în ţară de la Paris (1889), încurajat de succesele muzicii lăutăreşti dobândite în străinătate, Ionică Dinicu şi-a făcut un taraf, plecând în turnee peste hotare, mai întâi în Elveţia (1893) la Zűrich, iar apoi în Rusia. La Bucureşti a cântat la Restaurantul *Enescu* şi *Andreescu* (situat în spatele Palatului Regal) cu începere din 1 august 1898. Avea de hrănit nu mai puţin de 14 guri în familie! Din fericire, toţi copiii s-au încadrat – la vârsta adolescenţei – în formaţiile sale, fiindcă au îmbrăţişat aceeaşi profesiune de muzicanţi. A murit în februarie 1929 în Bucureşti la vârsta de 75 de ani, fiind înmormântat la cimitirul *Pătrunjel* din Colentina.

Cel mai strălucit moştenitor al familiei lui Ionică Dinicu a fost *Grigoraş Dinicu*, starostele lăutarilor bucureşteni în perioada interbelică. Născut la 3 aprilie 1889 în modesta casă de pe strada Sfinţilor nr. 41 din cartierul *Scaune*, în pragul plecării tatălui său la Expoziţia Universală de la Paris, Grigore (alintat "*Grigoraş*") a început să descifreze tainele muzicii de la moş Zamfir, un devotat prieten al tatălui său. La numai 13 ani, "nenea Mitică" (Dimitrie Dinicu) l-a înscris la clasa preparatoare de vioară de la Conservator, dându-l pe mâna fratelui său, profesorul Gheorghe A. Dinicu.

Simţind că posedă un talent ieşit din comun, Dimitrie Dinicu l-a înscris la cei mai buni dascăli ai Conservatorului (D. G. Kiriac – teorie-solfegiu, Rudol Malcher – vioară, Alfonso Casaldi – orchestră, Carl Flesch – vioară, curs superior). La ultimul a ajuns după o excludere din Conservator, ca pedeapsă pentru "nerespectarea statutului învăţământului". Angajat să cânte în Târgul Moşilor la o panoramă, în spatele unei perdele, în timp ce un clovn simula că execută o piesă de virtuozitate la vioară, Grigoraş a avut ghinionul să fie descoperit, după sunetul particular al instrumentului său, de către...Dimitrie Dinicu şi Rudolf Malcher, aflaţi într-o vizită inopinată de distracţie la Moşi. Pedeapsa nepotului a venit chiar din partea intransigentului său unchi, o personalitate de vază a Conservatorului.

Dar, cum tot răul, merge spre bine la norocoşi, tânărul violonist a fost dat în grija marelui profesor Carl Flesch, spre a-i preda lecții particulare. Sârguința şi progresele uimitoare ale lui Grigoraş, l-au determinat pe dascălul german de la Conservator, să nu-i pretindă nici un ban, ba chiar să insiste să fie reprimit la cursuri, chiar la clasa de perfecționare a maestrului german. După absolvență, între cei doi muzicieni s-a legat o sinceră prietenie, admirabil reflectată prin dedicația elogioasă acordată pe o fotografie de la Londra, ce nu avea să lipsească de pe peretele său de apartament: "*Marelui artist Dinicu, amintire de la profesorul şi admiratorul său. Carl Flesch*".

În anul 1906 şi-a dat absolvența, susținându-şi examenul printr-un recital la Ateneul Român, unde a interpretat *Concertul pentru vioară şi orchestră* de Niccolo Paganini. Îmbrăcat în haine noi, făcute cadou de "unchiul Mitică", înarmat cu vestita vioară a lăutarului Costică Pompieru, avându-l la pupitrul orchestrei Conservatorului pe profesorul Alfonso Casaldi, violonistul Grigoraş Dinicu a obținut un succes excepțional, ce avea să se transforme imediat, într-un triumf. Pregătise pentru "*bis*" – pe lângă câteva miniaturi de virtuozitate de Paganini, Bach şi Wieniawski – o compoziție proprie în stil românesc: *Hora staccato*! La acompaniamentul de pian apelase la un coleg din aceeaşi breaslă şi etnie: Costică Ionescu-Găină, fiul lăutarului „gurist" şi compozitor, Năstase Ionescu. Concertul de absolvență s-a prelungit atât de mult încât examenul clasei de dramă, care urma să se desfăşoare în continuare, a fost amânat.

Imediat după absolvență a semnat un contract cu noua formație a unchiului Mitică, *Orchestra Ministerului Instrucțiunii Publice,* viitoarea Filarmonică. Dar cum banchetul după examenul de fine de an s-a sărbătorit la *Bufetul* de la Şosea, în prezența unui grup de admiratori (Constantin Bacalbaşa, Radu D. Rosetti, Ilarie Chendi, Alexandru Vlahuță), unde Grigoraş i-a desfătat cu un mini-recital, patronul restaurantului i-a propus pe loc, un angajament – contractul fiind însoțit de cuvenitul avans financiar.

În Orchestra Ministerului Instrucțiunii, dirijată de compozitorul Pietro Mascagni la București, se afla și foarte tânărul violonist Grigoraș Dinicu.

PALATUL ATENEULUI

DUMINICA 11 FEBRUARIE 1907, la 2½ p. m.
și
MARȚI 13 FEBRUARIE, la 9 ore seara

2 Mari Festivaluri Simfonice

CONDUSE DE MAESTRUL

MASCAGNI

CU CONCURSUL

Orchestrei Ministerului Instrucțiunei Publice, marita

D-lui **A. BOSSA**, bariton, ȘI AL ALTOR SOLIȘTI

In programa primului Concert

Uvertura din „Tannhäuser” de WAGNER
Sinfonia a 5-a, de BEETHOVEN
Rîsveglio
Serenata
Intermezzo
„Gavotta delle Bambole”
Intermezzo din „Cavalleria Rusticana”
Fragment sinfonic din „Iris”
„Inno al Sole” din „Iris”
MASCAGNI

In programa concertului al II-lea

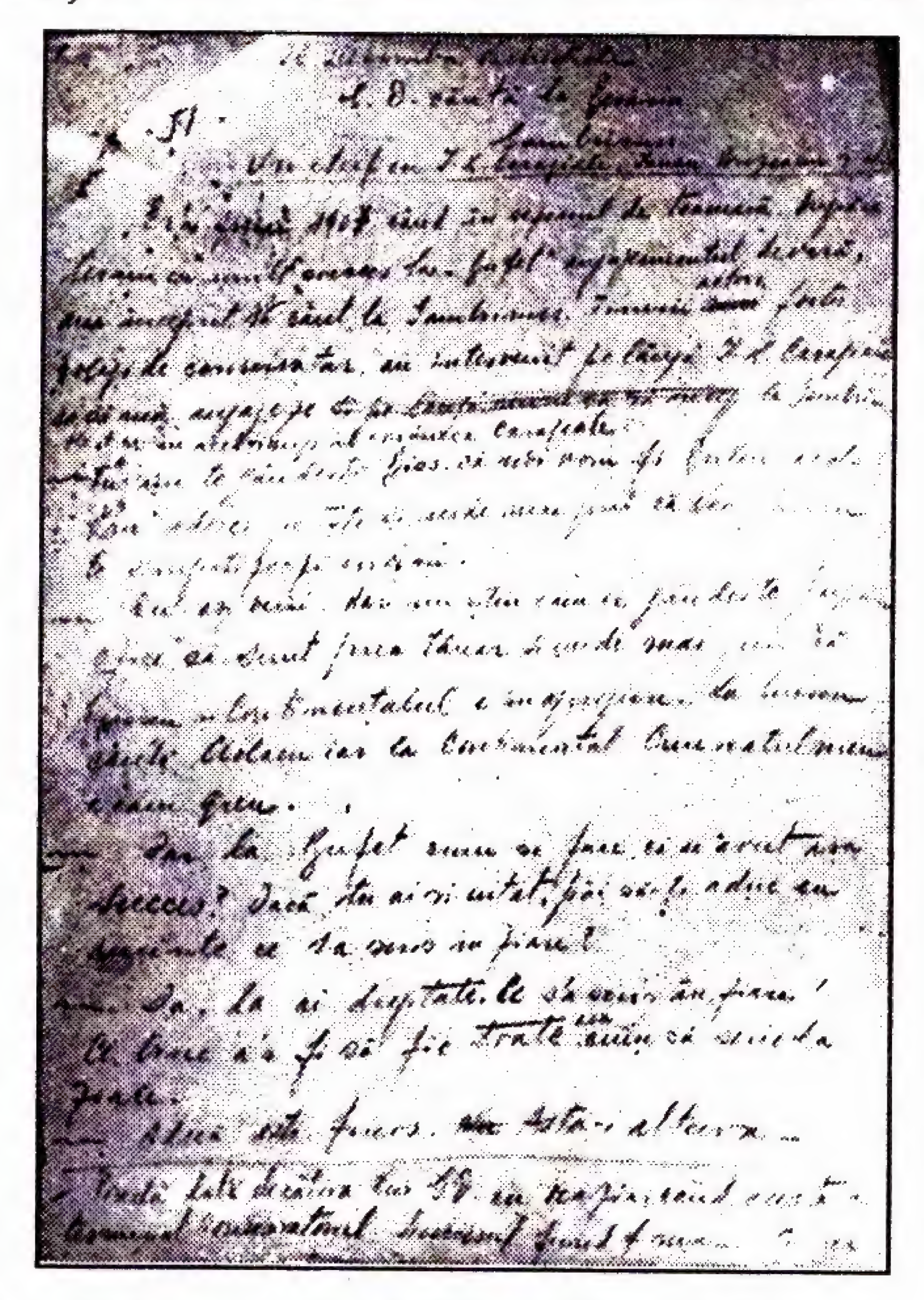
Uvertura din „Wilhelm Tell” de ROSSINI
Sinfonia Eroica, de BEETHOVEN
Melodii cântate de
Preludiu din „Ratcliff”
Visul din „William Ratcliff”
Intermezzo din actul al IV-lea din „William Ratcliff”
Uvertura din „Masche”
MASCAGNI

Ordinea bucăților se va comunica îndată ce MAESTRUL o va stabili definitiv

PREȚURILE LOCURILOR:
SERAL: Loji cu 60 și 45 lei. – Staluri cu 12, 8, 6 și 5 lei.
IN ABONAMENT pentru 2 CONCERTE cu preț redus:
Loji cu 100 și 80 lei. Staluri cu 20, 14 și 10 lei.

Biletele se află de vânzare la Agenția Teatrală JEAN FEDER (Telefon 10/81).

Până la sfârşitul lui septembrie 1906 a cântat la *Bufet*, dar pe timpul iernii a venit – la sugestia actorului Aurel Athanasescu şi altor colegi de la secția de teatru de la Conservator – la restaurantul

Pagină din manuscrisul autograf de *Amintiri*, redactat de Grigore Dinicu, fiul violonistului Grigoraş Dinicu în perioada anilor 1950-1953.

Gambrinus de lângă Teatrul Național. Patronul, Ion Luca Caragiale, şi-a invitat colegii apropiați (Iancu Brezeanu, Roland Bulfinski, Gică Stănescu şi cântărețul/dirijor Alecu Bărcănescu) să-l asculte pe "*as*"-ul tinerei generații de lăutari – Grigoraş Dinicu. Dar Răscoala țăranilor din

1907 a stricat planurile boierilor bucureşteni care au părăsit Capitala, restaurantul *Gambrinus* suferind şi el, recesiunea financiară a bogaţilor Capitalei, tânărul violonist întrerupându-şi contractul.

Nu a trecut decât un an de la absolvernţă şi în ziua de 8 februarie 1907, "unchiul Mitică" i-a oferit şansa să debuteze cu Orchestra Simfonică a Ministerului Instrucţiunii Publice la Ateneul Român. Programul a cuprins trei prime audiţii: uvertura *Leonora nr.2* de Beethoven, *Concertul în re minor pentru 2 viori şi orchestră* de J. S. Bach (solişti Grigoraş Dinicu şi Bernhard Metzner) şi *Lamento* – poem simfonic de Max d'Ollone, l-a care s-a adăugat *Simfonia nr.12 în si bemol major* de Joseph Haydn. Sub bagheta lui Dimitrie Dinicu, totul a mers perfect!

Grigoraş Dinicu a profitat de momentul de libertate, înscriindu-se la clasa de perfecţionare a celebrei profesoare Cecilia Nitzulescu-Lupu – cea care avea să-i îmbunătăţească tehnica arcuşului tânărului violonist. Incomoda disciplină a noii profesoare l-a cam dezorientat pe Grigoraş care s-a retras după câteva luni, spre a continua cu un discipol al Conservatorului naţional superior de muzică din Paris, profesorul Vasile Filip, elev al lui George Enescu. A lucrat cu acesta în special, literatura muzicală camerală şi *Concertele pentru vioară* de J. S. Bach, pe care avea să le cânte mai târziu în compania Filarmonicii.

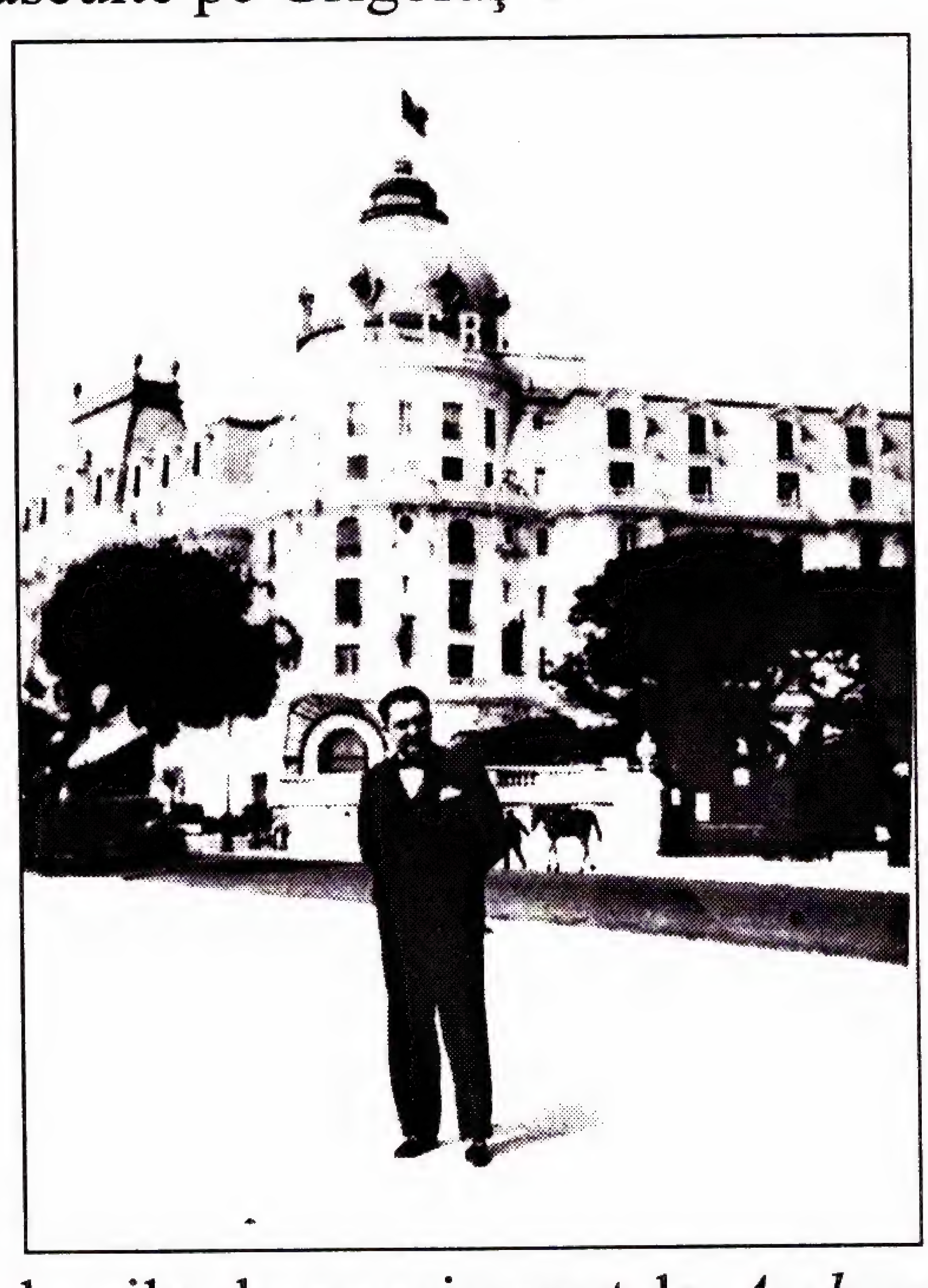
Grigoraş Dinicu cu orchestra sa, la primele turnee peste hotare. La ţambal, Vasile Budişteanu, tatăl lui Ionel Budişteanu.

Păstrând tradiția tatălui său, Ionică Dinicu, tânărul violonist a semnat un contract cu Restauranul *Enescu* şi *Andreescu,* foşti "băieți de prăvălie" al renumitului Iordache Ionescu din str. Covaci nr.3. Timp de 22 de ani, Grigoraş Dionicu a "oficiat" seară de seară la acest select local din centrul Capitalei, unde poposeau toți marii solişti care concertau la Ateneul Român. Printre cei mai de vază s-a numărat şi violonistul Mischa Elman, adus de impresarul Romulus Orchiş. Scena istoricei întâlnirii mi-a fost povestită atât de Grigoraş Dinicu şi fiul său, pianistul Grigore Dinicu, cât mai ales de Romulus Orchiş.

Vizitat acasă de impresar, Grigoraş a aflat că seara va avea loc, confruntarea artistică la Restaurantul *Enescu* cu impresarul Mischa, în vederea unui angajament în 1928 la *Green-Park Hotel* din Londra. Şi-a chemat la repetiție pe compozitorul/pianist Ştefan Neaga (în vederea unui micro-recital de piese clasice), iar cu cvartetul de aşi a tarafului său (Gh. Rădulescu-Boeru – vioara a II-a, Ilie Vlădescu – violă, Mihail Moțoi – violoncel) a traversat în fugă repertoriul popular. Îmbrăcat în frac, Mischa a intrat ca un prinț în local, a luat loc la masa rezervată de patron lângă ringul orchestrei şi după ce a ascultat câteva miniaturi de Kreisler, *Hora staccato* de Dinicu şi *Ciocârlia* de Anghelus, i-a telefonat la Londra lui Casalli: "Du-te la Bucureşti şi adu taraful lui Dinicu! Ai să prăpădeşti Londra!" Patronul italian de la *Green-Park Hotel* a luat imediat avionul, a aterizat la Bucureşti, a stat două nopți spre a-l asculta pe violonistul român cu orchestra sa, a fotografiat taraful (în dorința de a fi sigur că nu vor lipsi nici unul din capitala Angliei) şi s-a înapoiat acasă, comandând o firmă luminoasă: *"Grigoraş Dinicu, prințul muzicii populare româneşti".*

Deşi scurt, totuşi turneul fulger de la Londra a fost promițător pentru viitoarele turnee în străinătate care au urmat. Abia reîntors la Bucureşti, taraful lui Grigoraş Dinicu a concertat seară de seară la restaurantul *Alcazar* de lângă Bursă, când a primit o nouă ofertă de peste hotare: *Ambassadeur* din Paris. Nu

trecuse decât un an după vizita la Londra şi în 1929, trupa lui Grigoraş Dinicu a ajuns în capitala Franţei: "Eram cinci orchestre în local – mărturisea violonistul într-un interviu acordat gazetarilor bucureşteni la întoarcere. – La urmă, eu trebuia să cânt întotdeauna câteva solo-uri de muzică românească. Din tot programul, eram cel mai aşteptat şi mesele erau de multe ori ocupate, numai ca să-l asculte pe Grigoraş".

Grigoraş Dinicu la Nissa, în faţa hotelului *Negrescu*.

După şase luni de zile de angajament la *Ambassadeur*, direcţiunea localului francez l-a transferat la *Royal-Palace* şi la *Casino*-ul din Ostende în Belgia, ambele restaurante aflate sub aceeaşi administraţie. Nu a cântat decât două luni la *Casino* şi s-a reîntors la Paris, unde a obţinut un contract excepţional la elegantul restaurant *La Michodière*. Cu toate că avusese o clientelă de înaltă clasă (alcătuită din englezi, americani şi bineînţeles, francezi) şi îşi câştigase o faimă excepţională, totuşi nu a rezistat invitaţiei vestitului *Empire* din Monte Carlo. Aici s-a întâlnit cu multe vedete muzicale şi cinematografice. Într-o seară l-a avut ca oaspete pe George Enescu, iar apoi pe Fritz Kreisler. Acestuia i-a dedicat

un vals, ca răspuns la piesa *Schőn Rosmarin/Frumosul rozmarin*, pe care Grigoraş o cânta de o manieră fermecătoare, prin lirismul său pasionat dar totuşi delicat. Virtuozul violonist austriac i-a dăruit o fotografie pe marginea căreia a scris: "Domnului Grigoraş Dinicu, prodigiosul artist, cu cele mai bune sentimente de coleg".

„Tânjeau de mult timp – scria Yehudi Menuhin în volumul memorialistic *Călătorie neterminată*, Bucureşti, vol. 1, p. 171 – să dezvălui doamnelor sentimentele cele mai rafinate şi mai cavalereşti din creaţia lui Kreisler şi să cânt în special *Schön Rosmarin* cu o efuziune irezistibilă... Cincisprezece ani de eforturi, ca să asimilez nuanţele kreisleriene aveau în fine să fie răsplătiţi. Pentru ca să mă pregătesc, am cumpărat un disc cu *Schön Rosmarin* cântat de Kreisler; mă închideam în camera mea de la *Hotel Majestic*, ascultam discul, cântam piesa, puneam din nou discul, apoi cântam în acelaşi timp, şi tot aşa, după o săptămână de lucru susţinut, mi-am dat seama că în sfârşit o stăpâneam."

„La Monte Carlo – se destăinuia violonistul bucureştean – m-a apucat iar dorul de ţară şi de familie pe care o lăsasem la Bucureşti. A trebuit să renunţ la o mulţime de oferte şi angajamente strălucite şi să mă reîntorc în Capitală".

Aflat în plină maturitate artistică, răspunzând invitaţiei dirijorului George Georgescu să colaboreze cu Filarmonica, lăutarul de la Restaurantul *Enescu* a acceptat să interpreteze *Concertul în mi minor pentru vioară şi orchestră* de Felix Mendelssohn-Bartholy. În program mai figurau *Simfonia în mi bemol major* de W. A. Mozart, *Serenada* de Mihail Andricu şi suita coregrafică *Pasărea de foc* de Igor Stravinski. A lucrat în amănunt toate detaliile partiturii cu profesorul Vasile Filip, spre a se prezenta impecabil în faţa publicului de la Ateneul Român (2 decembrie 1932). Cronicarii muzicali ai principalelor gazete bucureştene (Constantin C. Nottara, Romeo Alexandrescu, Th. Simionescu-Râmniceaunu ş.a.) au primit cu căldură debutul lui Grigoraş Dinicu la Filarmonică. Lăutarul a încercat să câştige un pariu cu el însuşi,

depăşindu-şi statutul de violonist de local. L-a câştigat cu brio, a persistat cu alte concerte simfonice similare, spre a se verifica în primul rând pe sine, dar şi în dorinţa de a învinge ideile preconcepute ale societăţii, că ţiganii trebuie să se limiteze doar la o muzică de divertisment. Grigoraş Dinicu a deschis o "cutie a Pandorei" tuturor colegilor de etnie romă (Vasile Filip, Ion Voicu, Ştefan Ruha etc.) ce au abordat exclusiv genul muzicii culte clasice.

Chiar în anul debutului la Filarmonică (1932), compozitorul-lăutar cunoscuse o nouă victorie profesională de larg ecou internaţional. Cu prilejul sărbătoririi a 200 de ani de la naşterea lui

Violonistul american Jasha Heifetz, autorul versiunii de concert a *Horei staccato* de Grigoraş Dinicu. Pe fotografie se află dedicaţia autografă.

Joseph Haydn, în seara zilei de 4 aprilie 1932 a avut loc la Viena recitalul extraordinar al marelui violonist american Jasha Heifetz, în program figurând *Hora staccato* de Grigoraş Dinicu, transcrisă într-o formă concertistică.Succesul fulminant al piesei în faţa exigentului public austriac l-a obligat pe virtuozul american să repete compoziţia românului care, din acel moment a devenit un şlagăr mondial. "Acum câţiva ani am fost la Bucureşti – a declarat Jasha Heifetz unui corespondent al ziarului *Dimineaţa*. Când l-am auzit cântând *Hora*, m-am entuziasmat. M-am împrietenit cu Dinicu şi l-am rugat să-mi dea permisiunea să transcriu *Hora* şi să o pun în repertoriul concertelor mele. Am cântat-o la toate concertele din America, la Paris, Berlin şi Londra. Pretutindeni *Hora română* (sic!) are un succes cu adevărat extraordinar".

Când am intrat pentru prima oară în casa lui Grigoraş Dinicu din str. Finlanda, nr. 10, m-a impresionat camera sa de lucru, toţi pereţii fiind tapetaţi cu afişe şi fotografii ale marilor muzicieni ai lumii, cele mai multe cu dedicaţii superbe, mai toate

înrămate. La loc de cinste, am zărit portretul lui Jasha Heifetz cu următoarele rânduri: *"Lui Grigore Dinicu, spre caldă amintire"*. Mi-a arătat apoi, tăieturile din presa străină pe care Heifetz obişnuia să i le trimită cu regularitate din toate colţurile lumii. *Hora staccato* figura de pildă, în programul sălii *Pleyel* din Paris din 19 mai 1935; apoi, în ziarul *New York Times* din 17 iunie 1935 (unde se afla o corespondenţă din Buenos Aires); în cronica lui Herbert Elwell pe marginea unui recital la Cleveland etc. Într-un cuvânt, pretutindeni unde Jasha Heifetz a concertat, piesa *Hora staccato* nu a lipsit. Numele muzicianului român a ţâşnit din anonimat pe întregul mapamond, fiind cel mai des vehiculat în lexicoanele şi dicţionarele străine, alături de George Enescu.

Nici George Enescu nu s-a lăsat mai prejos. Evenimentul a fost relatat în volumul *Euterpe în vacanţă* de Edmond Deda, după o mărturie directă a lăutarului: "Într-o seară mă sărbătoreau colegii din orchestra de la „*Continental*". Era ziua mea de naştere. Eu aproape uitasem. În pauză am intrat în camera alăturată salonului principal al restaurantului, cameră nu prea mare, dar aranjată cu tot dichisul. Mi-au cântat toţi „*Mulţi ani trăiască!*". La pian era nelipsitul Ionel Fernic. Deodată, am crezut că am iluzii auditive. Cineva, undeva, cânta cald, cu o dulceaţă de ton divină, *Hora staccato*, hora mea! Sunetul viorii pe care o auzeam îmi dădea fiori. Iată un lăutar care m-a depăşit! Trebuie să-mi schimb meseria! Şi totuşi, de unde ştie atât de bine hora mea? Eram mirat, de-a dreptul intrigat. Curând însă, misterul s-a dezlegat. Uşa salonului s-a deschis şi în prag a apărut, cântând, George Enescu. De bucurie şi emoţie, mai întâi mi s-au muiat genunchii, apoi mi-au dat lacrimile. Enescu nu uitase de ziua mea de naştere! Ba, mai mult, a ţinut să-mi facă bucuria de a-mi interpreta prima mea compoziţie, mai închegată, în primă audiţie enesciană. – „Maestre Enescu! Măi Georgică, mare noroc am avut! A fost milostivă soarta cu mine!" îi spusei marelui meu prieten, după ce făcui să sară al doilea, apoi al treilea dop de şampanie. – „De ce Grigoraş?" – „Păi, ce mă

făceam eu, dacă în loc de concertist te făceai lăutar, ca mine? Mă lăsai fără pâine? Mă lăsai!"

Dincolo de unele mici „fantezii" lingvistice ale lui Edmond Deda (lui Enescu nu putea Dinicu să i se adreseze cu „măi Georgică" – n.n.), episodul vine după ce Jasha Heifetz dăduse forma concertantă a miniaturii lăutarului, iar Enescu o cunoscuse în turneele sale în SUA.

Lăutarul român, figurează alături de alți mari compozitori ai lumii în *La Musica. Dizionario* de Guido Gatti şi Alberto Bassi, în *Kurzgefastes Tonkűnstler Lexikon* de Paul Frank şi Wilhelm Altmann, în *Baker's Biographical Dictionary of Music* de Nicolas Slonimsky etc.

Efectul transpunerii muzicale a lui Jasha Heifetz a avut şi alte urmări fericite. Compozitorul bulgar Pancio Vladigherov i-a dat *Horii staccato* o strălucită haină orchestrală. Dirijorul şi compozitorul Constantin Bobescu a realizat o versiune vocală concertantă pentru soprană/tenor şi orchestră. Cu ocazia unui turneu în România, cunoscutul cântăreț Vico Toriani a interpretat *Hora staccato* într-un recital din 1968. Nu s-au lăsat mai prejos nici naiştii români de la Fănică Luca până la Gheorghe Zamfir în tălmăcirea piesei lui Grigoraş pentru "fluierul lui Pan".

În anul 1935, Grigoraş Dinicu şi-a sărbătorit un sfert de veac de activitate artistică printr-un concert jubiliar la Filarmonică. Timpul depăşise deja cifra rotundă socotită de la data reală a debutului (1906) încât concertul din ziua de 24 mai 1935 de la Ateneul Român a avut mai mult caracterul de omagiere a unei cariere strălucite în slujba muzicii româneşti decât la consemnarea unei aniversări.

Numeroase condeie i-au adus elogii: Victor Eftimiu, Emil D. Fagure, Horia Oprescu, Al. C. Constantinescu, Petronius, Adrian Maniu, Nicolae Lazăr etc.

Sub bagheta maestrului George Georgescu, violonistul a interpretat – în sala Ateneului Român – *Dublul Concert în re minor*

de J. S. Bach (avându-l ca partener pe concert-maestrul Filarmonicii, Alexandru Teodorescu) şi *Concertul în sol minor pentru vioară şi orchestră* de Max Bruch, ambele precedate de uvertura *Leonora nr.3* de Beethoven, iar în partea doua a programului a susţinut un recital – cu compozitorul Ştefan Neaga la pian – din piese clasice şi compoziţii originale (*Adagio cantabile* şi *Fuga* din *Sonata I-a* pentru vioară solo de J. S. Bach, *Allegretto pentru vioară şi pian* de Boccherini-Kreisler, *Menuet* de Porpora-Kreisler, *Coquette-Valse, Hora staccato* şi *Ciocârlia*). Un program dificil, pretenţios, dar totodată fără idei preconcepute de repertoriu clasic şi popular. "Demonstraţia a reuşit – scria entuziasmat criticul muzical Constantin C. Nottara – publicul s-a unit şi a aplaudat...Însă entuziasmul auditoriului a pornit să se dezlănţuie la execuţia pieselor violonistice de aranjament propiu pe bază folclorică, execuţie care nu cunoaşte rival şi unde picanteria motivului popular românesc e stilizată şi rafinată până la cea mai înaltă treaptă lăutărească. Aici, sărbătoritul utilizează cu o dexteritate a ambelor mâini, dar mai cu seamă cu mâna dreaptă, o serie de figuri tehnice, care cu niţică bătaie de cap se vor putea fixa pe portativ, dar nu tot aşa se poate reda în maniera aceasta pe violină tot acel şir de velocitate specific lăutărească".

Peste câteva zile, parcă într-adins programat, Grigoraş Dinicu a participat la un concurs de tarafuri populare, unde formaţia sa a obţinut premiul întâi pe ţară.

În primăvara anului 1936, numele lui Grigoraş Dinicu a reapărut pe afişele bucureştene în cadrul unui recital la Ateneul Român, împărţind programul cu virtuozul contrabasist al Filarmonicii, Josef Prunner. Piese de J. S. Bach, Pietro Nardini, Paganini-Kreisler şi în final – surpriză – *Trio în do minor* de Beethoven (cu Josef Prunner-junior la pian şi contrabasistul Josef Prunner-senior pe post de violoncelist). Interesantă ni s-a părut cronica semnată de criticul Nicolae Lazăr pe marginea recitalului din 22 aprilie 1936, unde afirmă că violonistul

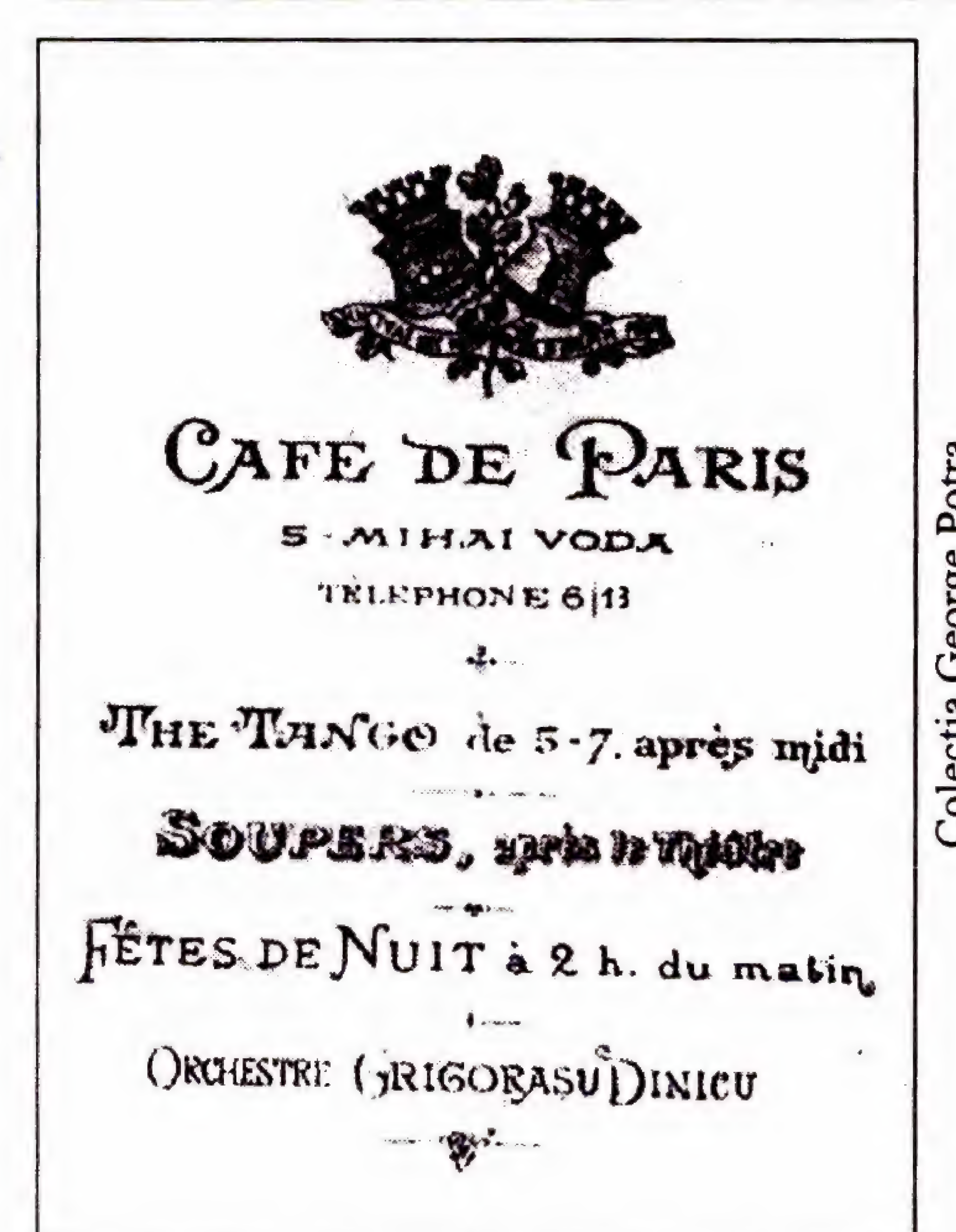

În concert seral la restaurantul „*Continental*” din Bucureşti.

întruneşte “două personalităţi într-un singur violonist. Ca şi eroii lui Pirandello. Unul este Grigoraş, desfătătorul snobilor şi chefliilor, şi cu totul altul, marele meşter al arcuşului şi minunatul aprofundor al textelor nemuritorilor compozitori”.

Peste trei săptămâni, la 7 mai 1936, vioara “lăutarului” a răsunat din nou pe podiumul Ateneului Român, alături de Filarmonica de Stat, de data aceasta sub bagheta lui Ionel Perlea. A interpretat cu aceeaşi strălucire tehnică, gust şi rafinament, *Concertul în re minor pentru vioară şi orchestră* de J. Wieniawski. „*Jocul de duble coarde, staccato* şi toate mijloacele de a scoate efecte – scria un cronicar anonim într-un cotidian bucureştean – s-a vădit în expunerea caracteristică a *Romanţei* (*Andante)* şi în *Allegro moderato (alla Zingara)* din *Concert*, cu un elan care s-a transmis şi asupra orchestrei”. Altfel spus, Grigoraş Dinicu ştia să comunice atât cu orchestra, cât mai ales cu publicul.

În dorinţa de a răsplăti succesul dobândit de maestrul George Enescu la Paris, cu ocazia premierei absolute din ziua de 13 martie 1936, când tragedia lirică *Oedipe* a cunoscut un triumf nu doar pentru autor, ci pentru întreaga şcoală muzicală

Colecţia George Potra

românească, *Societatea Compozitorilor Români* a hotărât să transforme ziua de naştere a compozitorului, care împlinise 55 de ani, într-o manifestare de suflet a tuturor muzicienilor din Bucureşti. La restaurantul *Suzana,* oficialităţile Capitalei, profesorii Conservatorului, membrii Orchestrelor Filarmonica şi Radio, precum şi toţi membrii Societăţii Compozitorilor Români au oferit o recepţie de gală, invitându-l pe Grigoraş Dinicu cu taraful său să susţină fondul muzical al petrecerii. Este greu de precizat, dacă aceasta a fost prima întâlnire directă a lăutarului cu maestrul Enescu. Poate a fost în orchestra de la Parcul Carol când s-a executat în primă audiţie *Imnul jubiliar*, Enescu afându-se la pupitrul Orchestrei Ministerului Instrucţiunii Publice (1906). Poate că Grigoraş Dinicu s-a întâlnit cu maestrul pe timpul Primului Război Mondial (1916-1918). Sigur că la recepţiile regelui Carol al II-lea (1930-1940), la nunta Domniţei Ileana de la Castelul Peleş, nu a lipsit şi Grigoraş Dinicu. Însă momentul din 1936 s-a bucurat de o uniune sufletească neobişnuită pe care dirijorul Ioan Delu, transformat în fotoreporter, a imortalizat-o pe un întreg film *Leika* de neuitat.

Colecția Viorel Cosma

Un șlagăr de succes din perioada anilor 1930-1935: *Plâns de țigan* de Gogu Bottea. Piesa era dedicată „iubitului nostru maestru, Grigoraș Dinicu".

Un eveniment neconsemnat în programele Filarmonicii și în presa epocii s-a petrecut la sfârșitul stagiunii 1936/1937. Grigoraș Dinicu împlinea 25 de ani de carieră artistică. Iată cum descrie compozitorul Nello Manzatti acel moment aniversar, în care a interpretat *Concertul pentru vioară și orchestră* de P. I. Ceaikovski: „În locul lui Mănucă Ciomac, care făcea de obicei comentariul programului muzical la postul de radio, am fost invitat să fac eu de astădată prezentarea. Îmi amintesc cu drag și emoție de accest eveniment. „Filarmonica" cu toți orchestranții în frac, era dirijată de George Georgescu. Sala Ateneului – înțesată cu tot ce avea Bucureștii mai ales, era de asemenea sărbătorească. Toată boierimea își dăduse întâlnire la extraordinarul eveniment. Femeile splendide ale Capitalei, membrii Academiei Române, miniștrii, cărturari, militari de seamă, studenți și public anonim – toți cei ce fuseseră mângâiați o viață întreagă de arcușul vrăjit al artistului așteptau înfiorați. Când a apărut Dinicu, statuar, impecabil, cu părul cărunt și profilul său de efigie, publicul a izbucnit în ovații, ridicându-se în picioare. La fel a făcut și orchestra, în frunte cu dirijorul,

aclamând minute în şir pe popularul idol. Grigoraş a interpretat atunci faimosul *Concert* de Ceaikovski. Liniştit, sigur de sine, cu capul aplecat asupra viorii, cânta ca în vremurile bune. Sfârşitul a însemnat un delir, pe care l-au cunoscut puţini artişti în treacăt prin România.

Desigur că se omagia tocmai această dedublare a interpretului, această unică şi stranie trecere de la muzica de restaurant la înălţimea academică a concertului simfonic. Se aplauda totodată efortul artistului de a conserva un stil, pe care muzica uşoară îl ucide indiscutabil. Bineînţeles că făcându-i o critică severă, Grigoraş nu mai putea fi un interpret ideal pentru muzica cultă. Degetele, obişnuite seară de seară să interpreteze valsuri, romanţe, sârbe şi doine îşi pierduseră supleţea şi tuşeul. Izbutea totuşi cu muzicalitatea sa originară să domine partitura, lăsând o excelentă impresie finală. De altfel, cu luni înainte de concert începea să exerseze, iar în măsura în care se apropia evenimentul, venea tot mai rar la local, spre a nu-şi „strica" mâna cu muzica uşoară.

Dar, poate, cel mai mişcător moment al serii a fost acela în care Grigoraş, eroul de sub cupola Ateneului Român, cu vioara sub braţ, istovit de efort, succes şi ovaţii, s-a îndreptat către restaurantul „Continental". Spre uimirea şi emoţia generală, solistul Filarmonicei a urcat liniştit treapta estradei tarafului său, începând să cânte „clienţilor" melodiile cu care îi delecta în fiecare seară: „Candide", „Lady Hamilton", „Ciocârlia", „Cântecul ochilor", „Sârba lui Grigoraş", „Hora staccato". Insist asupra acestui unic, neîntâlnit aspect, la nimeni altul."

Compozitorul Nello Manzatti l-a urmărit pe Grigoraş Dinicu şi în ipostaza de lăutar la restaurantele *Continental*, *Modern* sau *Velodrom*, dar şi în cariera de solist la Ateneul Român cu Filarmonica. Aceste mărturii documentare le-a publicat în revista *Cuget Românesc*, vol. 6, 1957 – 1958, iar după moartea sa (1986) au fost reluate în *Jurnalul Literar* din Bucureşti, 20, nr. 1 – 6, ianuarie – martie 2009.

În plin război, la 22 august 1940, Filarmonica a decis să ofere publicului bucureştean un concert popular, în folosul refugiaţilor din Basarabia şi Bucovina. Sub bagheta lui Egizio Massini, orchestra a deschis programul cu *Simfonia a VI-a „Pastorala”* de Beethoven, după care a introdus două piese de muzică românească: *Doina Oltului*, solist Grigoraş Dinicu şi *Opt Iunie*, poem simfonic de Savel Horceag. Ambele lucrări originale aveau un profund mesaj în inimile ascultătorilor: prima exprima durerea ţăranului în faţa destinului apăsător, al vremurilor, iar a doua marea urcare pe tronul României (prin decizia Parlamentului) a regelui Carol al II-lea, amintea de ziua neagră a prăbuşirii tribunei sportive ANEF din Bucureşti, în timpul serbărilor străjeriei pe marele stadion.

Taraful lui Grigoraş Dinicu în costume de gală. La nai *Gică Ştefănescu*, la violoncel Mihail Moţoi, iar (în plan secund) la ţambal Vasile Budişteanu.

În anul 1937, Grigoraş Dinicu a cunoscut cea mai frumoasă izbândă internaţională a carierei sale artistice, fiind invitat să cânte la *Expoziţia Internaţională* de la Paris, pregătitoare pentru marele pas peste Ocean, la cealaltă *Expoziţie* de la New York (1939). O fotografie, reprodusă de câteva ziare bucureştene, ne înfăţişază peronul Gării de Nord, ticsit de lume, prieteni şi lăutari, veniţi să-i

ureze "drum bun" starostelui breslei, cu puține clipe înaintea plecării trenului spre Franța. "Apreciatul maestru a fost condus la gară de un îndrăcit alai de lăutari" – aşa suna explicația fotografiei de adio. O altă fotografie, din capitala Franței, ne redă un moment de la recepția oferită mamei preşedintelui Statelor Unite ale Americii – Sarah Roosvelt. Toți lăutarii noştri poartă ilicul alb, splendid brodat cu motive naționale, cămăşi albe, papion negru la gât, pantaloni de frac. Singur Grigoraş – primaşul – este îmbrăcat în frac.

Dejunul de gală al pavilionului românesc merită să fie reprodus mai ales în privința *menu*-ului, fiindcă ilustrează belşugul gastronomiei şi podgoriilor româneşti în dorința unei propagande turistice internaționale, fără egal în epoca noastră. În ziua de 28 octombrie 1937 pe masa oaspeților s-au aflat:

Crap de Snagov cu aromate.	Pelin, recolta 1934
Pateuri de Ploieşti	
Piftie de curcan în geleul ei.	
Icre negre proaspete	Vin alb de Silistra, recoltă 1931
Borş de pui	Alb de Valea Călugărească, recoltă 1928
Sterlet de Dunăre à la Cernavodă	Alb de Alba-Iulia, recoltă 1932
Musaca à la Moldova	Alb de Mediaş, recoltă 1934

Divertisment muzical

Țuică de Văleni, 1914 şi Tescovină de Craiova, 1930

Sarmale de Buzău	Alb de Tighina, recoltă 1923
Foi de viță farces à l'ancienne	
Tocană d'abats de volaille, ca la Sibiu	Rosé de Silistra, recoltă 1930
Epure de Sighişoara à la Bucureşteana	Roş de Sâmbureşti, recoltă 1934
Friptură românească:	
Gâscă de Valahia şi anturajul său de Cailles, fasani şi prepelițe.	Alb de Murfatlar, recoltă 1934

Mititei de Băneasa	Alb de Silistra, recoltă 1930
Salate: vinete, tomate, lăptuci, ardei	
Brânzeturi, în armonia lor:	
Burduf, Brăila de munte, Caşcaval	
Patiserii naționale: Baclava, Cataif	
cu cremă, Sarailie cu nuci,	Fetească, recolta 1932
Plăcintă cu mere	Cotnari, 1918 şi 1900
Îngheţată (Parfait de Sinaia)	Vin şampanizat
Fructe diferite	"România", brut 1928
Cafea turcească	Coniac românesc

Colecția Viorel Cosma

Orchestra lui Grigoraş Dinicu în pragul celor două mari turnee peste hotare: *Expozițiile universale* de la Paris (1937) şi New York (1939). Grigore Dinicu (pe treapta de jos), Grigoraş Dinicu (în frac), Gogu Boeru şi Fănică Luca (în spatele primaşului).

Divertismentul muzical a fost asigurat de virtuozii orchestrei lui Grigoraş Dinicu, care după „*cafeaua turcească*”, la final, s-a deplasat aproape de personalităţile centrale invitate la recepţie, spre a le face o „serenadă la ureche”, conform tradiţiei noastre lăutăreşti. Presa românească a reprodus scene memorabile de la acele momente, cu violonistul Grigoraş Dinicu şi naistul Fănică Luca în preajma doamnei Sarah Roosvelt, a cântăreţei legendare franceze Mistinguette ş.a. “Noaptea s-a terminat pe la 4 dimineaţa cu o fotografie – menţiona Grigore Dinicu în *Amintirile* sale – Mistinguette arătându-şi superbele picioare lui Fănică Luca, care-i cânta la ureche”. Înainte de închiderea *Expoziţiei*, cântăreaţa a revenit să-i asculte pe Fănică Luca şi Grigoraş Dinicu, căruia i-a oferit o fotografie cu dedicaţia: “Artistului şi compozitorului *Horei Staccato*, omagiu pentru momentele sublime ce mi-a oferit prin arta sa”.

Colecţia Viorel Cosma

Recepţie de gală în prezenţa Regelui Carol al II-lea la Paris. Orchestra lui Grigoraş Dinicu, în prim plan cu naistul Fănică Luca – a făcut furori.

Seară de seară, mii de vizitatori străini s-au perindat prin fața tarafului românesc, de care nu se săturau, ascultându-l. Suprasolicitarea meselor rezervate “lângă orchestră” crescuse atât de mult după primele zile de la deschiderea expoziției pavilionului românesc încât organizatorii – spre a scăpa de încurcătura zilnică – s-au gândit să le dea “în abonament” pe toată durata prezenței lăutarilor noștri la Paris.

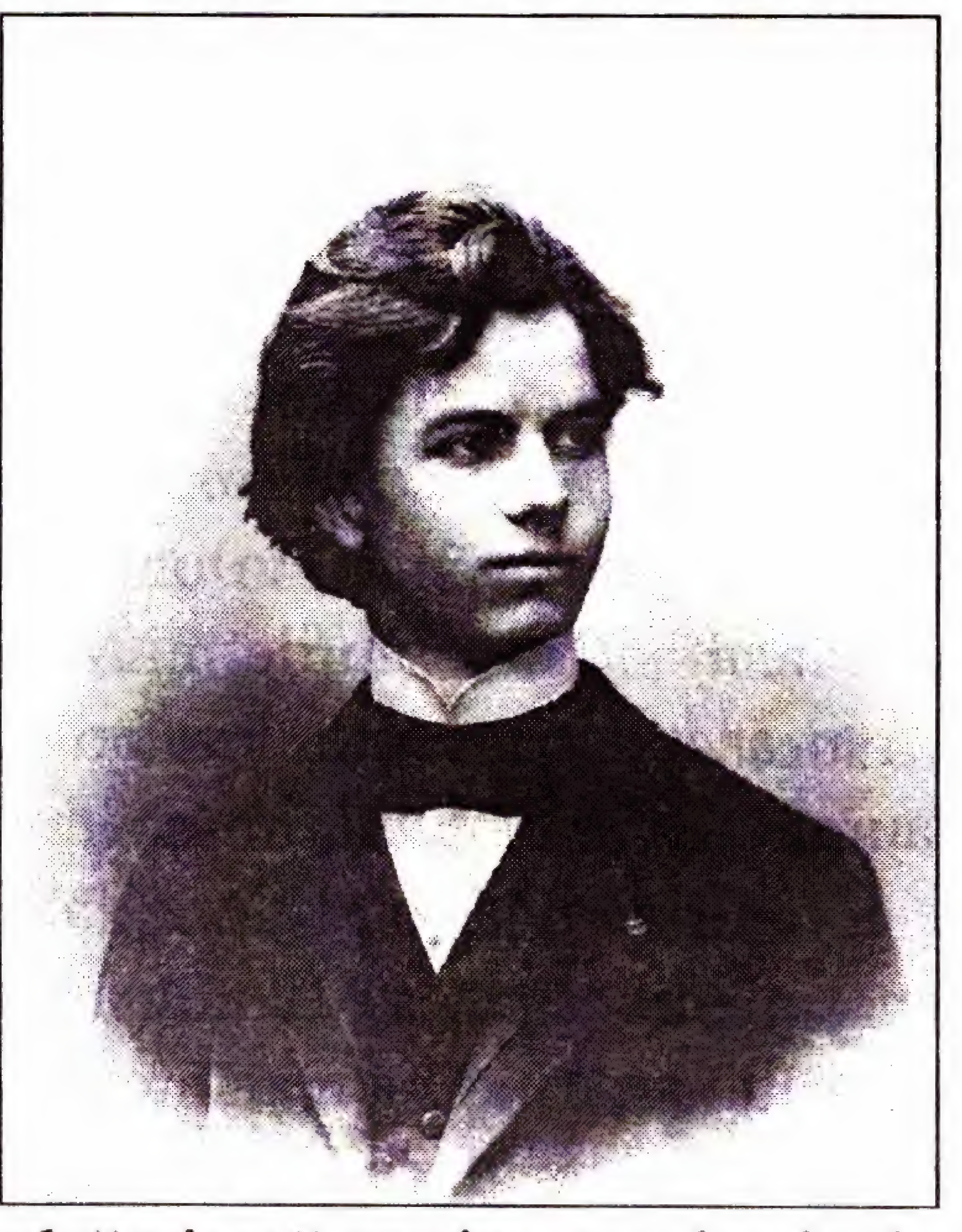
Pe măsura scurgerii timpului, muzicienii bucureșteni nu mai pridideau cu ofertele de angajamente. Dacă Grigoraș Dinicu a rezistat majorității propunerilor, în schimb Fănică Luca a continuat să mai rămână și după încheierea *Expoziției* de la Paris. Naiul său scotea „scântei” sonore, mai ales cu *Ciocârlia* (sau cum ziceau francezi *Tocarlia*) entuziasmându-i pe impresari, patroni de localuri, directori de teatre de varietăți. Câțiva compozitori și libretiști s-au grăbit să scrie reviste și spectacole de *music-hall*, unde naiul să ocupe locul central. Muzica noastră populară a depășit succesele din urmă cu o jumătate de secol de la *expozițiile universale*, taraful lui Grigoraș Dinicu aducând pavilionului românesc de la Paris cununa de lauri așteptată de organizatori.

Colecția Viorel Cosma

Ospătarul Apostol Apostolide, colaboratorul apropiat al lui Grigoraș Dinicu la restaurantul *„Continental”*.

Înapoiat în patrie, Grigoraş Dinicu şi-a reluat activitatea artistică la restaurantul *Continental*, unde în compania ospătarului-meloman, posesor al celei mai mari discoteci din România, Apostol Apostolide (1898-1965), atrăgeau toate somităţile muzicale internaţionale care poposeau la Ateneul Român să concerteze cu Filarmonica lui George Georgescu. Devenise un ritual, vizita la *Continental*, unde „oficia" cuplul Dinicu/Apostolide. Aici, impresarii bucureşteni Jean Feder, Romulus Orchiş, Jacques Bratin, Ştefan Ionescu aduceau, după fiecare recital sau concert, pe cei mai de seamă virtuozi străini, să trăiască câteva clipe de încântare în atmosfera plină de pitoresc a gastronomiei autohtone şi a muzicii populare româneşti a formaţiei neîntrecutului autor al *Horei staccato*. Rând pe rând, Casals, Heifetz, Giseking, Rubinstein, Weingartner, Kubelik, Kreisler etc. l-au hotărât pe „nenea

Violonistul ceh Jan Kubelick (1880-1940), un mare admirator al lăutarului bucureştean. O fotografie cu dedicaţie lui Grigoraş Dinicu atârna pe pereţii apartamentului din str. Finlanda nr. 12.

Apostol" să-şi alcătuiască preţioasa colecţie de discuri. După o seară petrecută la *Continental* în compania ospătarului Apostol şi a violonistului Grigoraş Dinicu, cei mai de seamă oaspeţi se duceau a doua zi în casa modestă de pe strada dr. Clinciu nr.6

din Dealul Spirei, să asculte ultimele noutăți muzicale pe discuri. Unul din marii poeți ai epocii, nelipsit de la „ședințele lui Nea Apostol” a scris pe loc, nemuritoarele versuri:

În casa lui–miracol–sau Dumnezeiesc har,
Când arta prinde viață–în ceas crepuscular,
Când timpul se suspendă–pierzând al său compas,
Te simți adus prin veacuri, în miticul Parnas.

Între anii 1930-1940, Apostol Apostolide a devenit din ospătar un specialist de largă reputație națională și universală în materie de înregistrări, casele de discuri *Columbia* și *His Master's Voice* numindu-l „consilier onorific”. Nu este exclus ca înregistrările pe discuri din acea perioadă ale lui Grigoraș Dinicu să fie “opera” recomandărilor ospătarului de la *Continental.*

Și tot în aceeași perioadă s-a petrecut și întrecerea pe calea undelor radiofonice cu marele virtuoz al muzicii lăutărești ungare, Magyari Imre. Nu se cunoscuseră personal. Totuși, începuseră transmisiile muzicale a restaurantelor din Budapesta și București, Grigoraș și Imre schimbându-și reciproc repertoriile. Dinicu cânta *Ecoul pustei* de Monti, *Dansurile maghiare* de Brahms, *Raspodiile* de Liszt și bineînțeles ceardașurile maghiare, iar Imre ataca *Sârba fetițelor*, *Hora Calu*, *Hora staccato* și *Ciocârlia.* Când violonistului nostru i s-a schimbat ora de transmisie dincolo de miezul nopții, colegul maghiar nu l-a mai ascultat, socotindu-l bolnav. I-a trimis o scrisoare la restaurantul *Continental*, întrebându-l – neliniștit – de sănătate! Grigoraș l-a rugat să-l „prindă” după orele 24, fiindcă are un mesaj important să i-l transmită. Mare a fost bucuria colegului maghiar, când l-a reauzit pe Grigoraș cântând întregul repertoriu muzical maghiar, învățat după postul de radio Budapesta! Imre a înțeles „surpriza” și dialogul pe calea undelor a celor doi lăutari a continuat spre mulțumirea ascultătorilor.

În anul 1938, violoncelistul și dirijorul George Cocea a fondat orchestra simfonică *Pro Arte* a Conservatorului condus

de instrumentistul Filarmonicii, ajuns director al noului institut de învățământ artistic. Postul de concert-maestru al noii formații i-a fost încredințat lui Grigoraş Dinicu care în seara zilei de 23 octombrie 1928 a debutat în dublă ipostază: violonist solist (*Concertul în mi major pentru vioară şi orchestră* de J. S. Bach) şi concert-maestru al formației *Pro Arte*.

De la criticul Emanoil Ciomac şi Romeo Alexandrescu până la compozitorii Mihail Jora şi Matei Socor, transformați în cronicari muzicali entuziaşti în fața surprizei oferite de George Cocea, presa bucureşteană a salutat la unison perfomanța noului ansamblu. „A strânge laolaltă 80 de oameni ce cântă în restaurante şi în music-hall-uri – scria maestrul Mihail Jora în ziarul *Timpul* – a-i convinge de rostul muzicii bune, a-i îndupleca s-o execute în fața unui public priceput, a te improviza tu însuți drept şef de orchestră şi a reuşi să te impui ca atare, fără a putea măcar răsplăti băneşte munca acelor oameni, a umple sala Ateneului la cel dintâi concert cu ce are Bucureştiul mai muzical, a stârni aplauzele sincere ale acestui public blazat, venit în mare parte „să se amuze", a dirija cu pricepere, pe dinafară, un program de un ceas şi jumătate, a da prilej lui Grigoraş Dinicu să fie ovaționat după ce a executat *Concertul* de Bach, a crea în sală acea atmosferă de voie bună ce lipsise cu o seară precedentă – iată însuşiri ce înalță cu bună dreptate pe dl. Cocea, d-sa reuşind în acelaşi timp să învioreze săraca noastră mişcare muzicală, dându-i avânturi şi rosturi noi".

Încurajat de acest succes, întreprinzătorul dirijor George Cocea a aranjat, la 2 aprilie 1939, sărbătorirea printr-un concert festiv a concert-maestrului orchestrei *Pro Arte* cu prilejul aniversării celor 50 de ani de viață a lui Grigoraş Dinicu. Violonistul nostru a avut curajul să tălmăcească o partitură de imensă răspundere profesională (*Concertul pentru vioară şi orchestră* de Beethoven), alături de vechea lui pasiune şi "cal de bătaie" (*Concertul în mi major* de J. S. Bach). A aborda în aceeaşi seară două capodopere, fără nici o pauză

de la restaurantul unde oficia cu regularitate, a însemnat o performanță pe care presa bucureșteană a subliniat-o cu căldură.

Peste o lună de zile, orchestra lui Grigoraș Dinicu a apucat din nou calea străinătății, de data aceasta trecând Oceanul Atlantic la *Expoziția Universală* de la New York. Acompaniind-o pe soprana Pia Igy, pe cântăreața Maria Tănase, avându-l solist la nai pe Fănică Luca, violonistul bucureștean a cucerit publicul american fără rezerve.

Veneau din toate colțurile Americii, bancheri și actori de cinematograf, impresari și șerifi, armatori și hotelieri, să-i asculte pe virtuozii români. „Odată am avut ca oaspete pe cel mai bogat proprietar de cai de curse din America și Canada – nota Grigoraș Dinicu în *Amintirile* sale. Acesta când dorea muzică, scotea ceasornicul pe masă și plătea o oră de muzică cu 100 de dolari, iar ce depășea o oră, 10 dolari pe minut. Numai de două ori am

Concert de gală în SUA cu prilejul *Expoziției universale* din 1939. Cântă soprana Pia Igy, acompaniată de orchestra lui Grigoraș Dinicu și Fănică Luca.

avut norocul ca să uite de timp, o dată pentru 2 minute şi ceva, şi a plătit exact, cu fracţiile de minut, şi altă dată cu 48 de minute, dar de atunci nici nu l-am mai văzut".

Printre oaspeţii pavilionului românesc de la New York s-au perindat Marlene Dietrich, Myriam Hopkins, Grace Moore, Greta Garbo, Ginger Rogers, Edward Robinson, Charlot, Mickey Rooney, Errol Flynn, Lili Damita, Vera Verini, Alice Faye ş.a. Aproape toţi îşi aveau mesele rezervate dinainte. „Când a venit pentru prima oară Edward Robinson şi a auzit cântece româneşti, s-a interesat dacă cei care cântă sunt chiar români. Când a auzit că suntem băştinaşi – preciza memorialistul în *Amintirile* sale – ne-a invitat pe toţi să petrecem cu el şi am petrecut o noapte, în adevăr cu un român. Şi când a început să povestească de Iaşi, locul său de origine, a început să plângă. Ţin minte că la plecarea noastră pripită ne-a dat o scrisoare pentru familia sa din ţară".

Colecţia Viorel Cosma

Actorul american Errol Flynn zâmbeşte la gestul de tandreţe muzicală al naistului Gică Ştefănescu de a-i cânta la ureche partenerei oaspetelui cu papion, în timp ce Grigoraş îşi farmecă invitaţii cu vioara sa minunată.

Scena cea mai emoţionantă s-a întâmplat cu Errol Flynn care a venit cu o superbă colegă de film la o masă de lângă orchestra lui Grigoraş Dinicu. I-a cântat *Ciocârlia*, iar la cerere *Capriciul unei balerine*, iar ca final un *Studiu* de Paganini.

Oaspetele vru să plătească, însă Grigoraş chemă un translator şi-i răspunse: „La noi în România este un obicei strămoşesc ca artiştii între ei să-şi procure momente de plăcere numai cu simpatie şi credinţă în artă. Ei nu se plătesc reciproc!" Errol Flynn se sculă de la masă, îl îmbrăţişă pe Grigoraş în aplauzele furtunoase ale întregului restaurant care asistase la acea memorabilă întâlnire. În ziua de 8 iunie 1939 s-a plecat la Ambasada României din Washington pentru recepţia oferită de Radu Irimescu, reprezentantul ţării în S.U.A. „Bay, Bay, pe altă dată America!"

Anul 1939 pe pământ american a însemnat apogeul carierei sale. Ofertele de a rămâne în S.U.A. l-au copleşit, dar Grigoraş Dinicu nu s-a gândit o clipă că nu va reveni în sânul familiei sale de la Bucureşti. Nu a fost uşor să-şi convingă colegii din orchestră să-i urmeze exemplul, reîntorcându-se cu toţi în patrie.

Începuse cel de-Al Doilea Război Mondial, lovindu-i fără menajamente pe bieţii lăutari. A organizat un recital în sala Ateneului Român în ziua de 15 decembrie 1939, spre a obţine un fond de ajutorare a şomerilor din breasla muzicanţilor de localuri. Împreună cu pianistul şi compozitorul Ştefan Neaga a interpretat un program cu piese de Bach, Beethoven, Kreisler, Heifetz şi Bruch (*Concertul pentru vioară*). Era greu să astupi atâtea guri de lăutari care abia mai făceau faţă dificultăţilor vieţii cotidiene.

În plin război mondial, la 14 ianuarie 1940, Grigoraş Dinicu împreună cu Orchestra Simfonică Radio sub conducerea lui Alfred Alessandrescu a interpretat *Concertul în sol minor pentru vioară şi orchestră* de Max Bruch. Sfârşitul de stagiune la Filarmonica de Stat l-a rechemat la Ateneu Român, ca în concertul de închidere sub bagheta lui Egizio Massini să cânte – în mod simbolic pentru suferinţele ce aveau să se abată asupra neamului său – *Doina Oltului*!

Când ţara noastră a fost împinsă într-un război nedrept, pentru o cauză ce aparţinea de fapt altora, vioara lui Grigoraş a început să cutreiere spitalele de război, spre a alina suferinţele ostaşilor sfârtecaţi pe frontul de Răsărit. Alături de George

Enescu, Constantin Tănase, Vasile Vasilache, Nae Roman şi alţi artişti patrioţi, Grigoraş Dinicu venea adeseori cu întreaga lui formaţie în dorinţa de a da viaţă întregii echipe. Într-o zi, pe patul unui rănit, a zărit o vioară. S-a strecurat cu grijă printre paturi şi a aflat că instrumentul îi aparţinea lui Călin Tudor, lăutar din comuna Frasin-Dâmboviţa. I-a cântat o *Ciocârlie* care a umezit ochii tuturor celor de faţă. Călin Tudor a uitat durerea rănilor!

O scenă similară petrecută la Ploieşti, a evocat-o compozitorul Edmond Deda, în volumul *Euterpe în vacanţă*, după un concert al lui George Enescu, cu trimitere la *Ciocârlia* lui Grigoraş Dinicu. „Într-o după amiază, revenind de la şcoală – eram, cred, în clasa II-a – am văzut nişte afişe, anunţând un recital de vioară a lui George Enescu, care urma să aibă loc în sala *Modern* a impresarului David Emmanuel, bătrânul său prieten... Către sfârşitul recitalului, care ne învăluise în vraja inegalabilă a strunelor enesciene, s-a auzit deodată, spre stupefacţia sălii, glasul răguşit, baritonal al unui cetăţean cu mustaţa-n furculiţă, o perfectă figură caragialiană. – „Da-o *Ciocârlie* nu ne zici, nea Georgică?" Enescu şi-a continuat netulburat programul, iar la sfârşit, ovaţionat şi bisat, a oferit publicului, ca supliment, *Ciocârlia*, nu înainte de a-şi exprima cu modestie speranţa, că va izbuti să o interpreteze aproape la fel ca...Grigoraş Dinicu!."

După încheierea păcii generale (1945), viaţa cotidiană a început treptat, trepat, să intre în normal. Se instaurase regimul de „democraţie populară" şi începuseră reformele noului regim politic. Grigoraş Dinicu a lucrat intens la reorganizarea Sindicatului Artiştilor Instrumentişti, însufleţind cu arcuşul său marile manifestaţii populare. Mulţi lăutari dispăruseră în luptele din Transnistria. Cei reîntorşi acasă încercau să-şi găsească un loc de muncă pe la puţinele restaurante care îşi deschiseseră porţile, din păcate fără prea mulţi clienţi. Colţii sărăciei măcinau populaţia Bucureştilor în goana după o slujbă în noile instituţii.

Pentru existența lăutarilor, ideea închegării unei formații centrale de muzică populară, capabilă să adune pe cei mai valoroşi muzicanți ai Capitalei, a însemnat „colacul de salvare” al unei bresle, lipsită de cele mai elementare mijloace de existență. Institutul de Folclor şi-a asumat obligația de a împlini acest vis frumos, din nefericire fără participarea lui Grigoraş ce se îmbolnăvise grav de o boală ce nu iartă.

În ziua de 10 februarie 1946, când s-a sărbătorit *Ziua ceferiştilor*, taraful lui Grigoraş a entuziasmat pe toți străini prezenți la recepția oferită de guvern. Pe un petec de hârtie găsit la repezeală, viitorul prim-ministru, mare amator de muzică, dr. Petru Groza, i-a aşternut gândurile sale, în speranța dobândirii de capital politic: “Maestrului Dinicu, omagiu pentru mobilizarea nobilă a sufletelor unor generații, în amintirea serii de azi”.

Din păcate, din primăvara lui 1947 durerile în gât au devenit supărătoare, medicii recomandându-i repaus total, consultații medicale dificile şi costisitoare, diagnostice nesigure, adesea ascunse. Peste câteva luni, medicii i-au interzis orice activitate şi repaus în casă. Diagnosticul de neoplasm al laringeului a impus imediat o intervenție chirurgicală. Internarea în spital şi operația le-a îndurat cu multe dificultăți. La 5 august 1948, Grigoraş Dinicu a părăsit spitalul. Nu mai avea voie să vorbească, orice conversație făcându-se prin bilețele.

Răsfoiesc cu emoție carnețelul cu întrebările şi răspunsurile lui Grigoraş Dinicu, scrise cu creionul pe o hârtie cretată. Nu toate însemnările se referă la întâlnirile noastre, multe abordează probleme administrative, familiale, politice etc. Frazele sunt eliptice, cuvintele mâncate, acordurile gramaticale greşite, numele proprii aproximative. Nu lipsesc nici cuvinte sau expresii indescifrabile. Totuşi, aceste bilețele de conversație constituie documente rare în muzica românească, iar odată cu trecerea timpului devin istorie, cu accente dramatice în cunoaşterea suferinței umane.

Cele mai multe se referă la boala secolului (cancerul) care l-a răpus pe Grigoraş Dinicu:

- „5 septembrie este o lună de când am ieşit din spital”.

- „Cadavru viu sau un om fără viață”.

- „La raze, când îi dă drumul?”

- „Titi, tu ai boala lui unchiul meu, Tabes, aşa a avut şi el, mâinile şi picioarele nu putea să facă...”

- „2 ani m-au cănuit (?) de artero scleroză”

- „După raze trebuie să dau cu ulei de parafină”

- „La 17 mai am intrat în spital şi am ieşit la 5 August”

- „Puterea, nu mă simt normal, nasul nu pot să-l suflu”

- „Mi s-a scos laringele din amândouă părțile”

- „Peste 3 zile este o lună”.

Despre problemele de muzică, Grigoraş Dinicu vorbeşte rar şi totul numai despre trecut:

- „Am fost membru fondator al Filarmonicii în anul 1906, chiar sunt fotografiat cu orchestra”.

- „Băiatul lui Mendelsohn (Alfred Mendelsohn – n.n.) el ar vrea să dea un concert cu Orchestra Radio pentru mine”.

- „Mozart la vârsta de 6 ani a fost decorat cu Ordinul Cavaler al pintenului de aur”.

- „Suvenire prietenului meu. Grigoraş” (probabil a dictat o dedicație – n.n.).

În ciuda bolii şi a operațiilor, Grigoraş se luptă cu nevoile casei şi cu autoritățile sperând să poată obține – probabil – ajutoare:

- „Am făcut o cerere la Minister la Ana Pauker şi luni aştept răspuns, cred că îmi va acorda o sumă mai mare şi voi achita datoria”.

- „Ana Pauker a sosit aseară din Crimeea (Ialta), aşa că săptămâna viitoare mea [mi-a – n.n.] spus de la Minister să vin după răspuns”.

- „Stabilizarea. Am auzit că se face stabilizarea”.

- „Viting farmacia. Asta este eftenirea (de) care spune Statul?"

- „După promisiunea şefului perceptor a fost nevasta la percepţie şi când colo, perceptorul şef a plecat în concediu, aşa că a vorbit cu un alt şef şi i-a promis că se face".

Pentru un om bolnav, aflat pe ultima sută de metri ai vieţii, însemnările ilustrează totuşi un univers de probleme cotidiene destul de larg care fără îndoială că i-au grăbit sfârşitul.

Întremat oarecum după o perioadă de recuperare şi refacere fizică, înconjurat de colegi şi de prieteni, lăutarul şi-a reluat activitatea în diferite formaţii ca „secundaş". Deşi nu mai rămăsese nimic din tehnica lui strălucitoare de odinioară, totuşi dorinţa colegilor de a-l stimula, de a-l simţi alături de ei, era mare.

În dorinţa ajutorării marelui artist, *Uniunea Sindicatelor de artişti, scriitori şi ziarişti* a organizat în ziua de 23 aprilie 1947 în sala Ateneului Român un concert festiv al *Orchestrei Barbu Lăutarul* sub conducerea lui Victor Predescu. Era un modest gest de solidaritate profesională care l-a mişcat profund pe Grigoraş Dinicu.

După câtva timp, boala a progresat, fiind necesară o nouă intervenţie chirurgicală. Cancerul laringelui se pare că a intrat în faza de metastază, fără leac. A suportat cu stoicism şi cea de a doua intervenţie chirugicală, dar în ziua de 28 martie 1949 Grigoraş Dinicu a murit în Bucureşti. Nu împlinise încă 60 de ani. Tălmăcitorul doinelor şi horelor noastre a amuţit pentru totdeauna. O înmormântare de lăutari cum poate nu a mai existat în Bucureşti niciodată ca proporţii, descrisă de noi într-un capitol introductiv al acestei cărţi, a încheiat periplul vieţii acestui trubadur popular de legendă.

Pe perna de decoraţii, străluceau medalia *Bene Merenti* cls. I (1930), Ordinele *Coroana României* în grad de ofiţer (1922) şi *Steaua României* în grad de cavaler (1926), Ordinul

Meritul Cultural (1936), câteva distincții străine, dar nici o decorație a noului regim de democrație populară! Murise prea devreme, spre a aduce servicii unei societăți avide de artiști populari.

Rzeczpospolita Polska

K Z

PREZES RADY MINISTRÓW

STWIERDZA

że

PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ

ZARZĄDZENIEM Z DNIA 23 LUTEGO 1939 r.

NADAŁ

OBYWATELOWI RUMUŃSKIEMU

GRIGORE DINICU

KAPELMISTRZOWI ORKIESTRY OPERY BUKARESZTAŃSKIEJ

ZŁOTY KRZYŻ ZASŁUGI

PO RAZ PIERWSZY

PREZES RADY MINISTRÓW

/Sławoj Składkowski/

Decretul de decorare a lui Grigoraş Dinicu cu *Meritul Cultural* polonez (1939).

În marea de omenire l-am zărit şi pe folcloristul Harry Brauner care avea să evoce în *Tribuna României*, nr. 11 din 15 aprilie 1973, acea procesiune mortuară, unică în Bucureşti. „Deşi era o zi mohorâtă, ploioasă, de martie, cortegiul funebru se îngroşase mereu şi clipă de clipă devenea mai lung, tot mai lung, de-a lungul străzilor literalmente blocate de zeci şi zeci de mii de oameni printre care cu greu şi-a putut face loc. În fața locului de veci, cu câteva sute de metri înainte de porțile cimitirului, îmi amintesc de eforturile pe care le-am făcut pentru a pătrunde prin mulțimea ce se îmbulzea s-ajungă cât mai aproape ca să-l poată vedea o dată, ultima oară. Dar ceea ce m-a impresionat peste măsură a fost jalea mare a acestei omeniri care plângea...Când cortegiul era pe punctul de a pătrunde pe sub bolta intrării

cimitirului s-a dezlănțuit o furtună cumplită. Ploaia rece, răpăia, pătrunzându-te până la oase. Şi peste răpăitul ploii, peste jelania mulțimii, se desluşea parcă o şoaptă, apoi mai tare, tot mai tare, din sute de inimi sfâşiate, din sute de viori, înfruntând vântul şi furtuna sălbatecă – *Hora staccato* a lui Grigoraş Dinicu care se înălța nemuritoare. Eram cu Fănică Luca... şi mă întreba „Oare şi pentru mine va fi tot aşa?"

Personalitate artistică plurivalentă (violonist, compozitor, şef de orchestră), Grigoraş Dinicu s-a impus ca un talent singular atât în arta cultă, cât mai ales în cea populară, unde a rămas un virtuoz înnăscut, fără egal. El a avut harul de a face din partitura clasică (Bach, Beethoven, Mendelssohn, Paganini etc.) să vorbească ascultătorilor cu o pasiune şi naturalețe autentică, iar din miniatură populară a ştiut să-i extragă farmecul particular şi parfumul liric, exercitând asupra ascultătorilor o "posesie" ascunsă, singulară. Dacă nu ar fi scris decât *Hora staccato*, ar fi fost suficient să-şi înscrie numele definitiv în memoria componisticii şcolii româneşti din prima jumătate a sec. XX. Dar Grigoraş Dinicu a lăsat o multitudine de hore, sârbe şi jocuri româneşti care au pătruns în folclorul românesc, pierzându-şi paternitatea autorului, fiindcă improvizația sa creatoare, de o spontaneitate unică, nu a cunoscut granițe între cult şi popular. Într-o ultimă sclipire, la un prânz din 1946 – când Yehudi Menuhin după suita de concerte cu Enescu – l-a ascultat cântând *Ciocârlia*, a izbucnit în elogii pline de sinceritate: „Eşti un foarte mare artist; cine e în stare să emoționeze în felul acesta, merită atenția tuturor. *Ciocârlia* dumitale este fără moarte!" Muzicologul George Sbârcea care a asistat la întâlnire, a consemnat expresia finală într-un articol din revista *Albina*, intitulându-şi apoi monografia dedicată lui Grigoraş Dinicu – *Ciocârlia fără moarte* (1970).

Modestia acestui om l-a ajutat să-şi câştige prestigiul artistic în fața unor personalități marcante a sec. XX ca Heifetz, Casals,

Menuhin, Elman, Cassado, Kreisler, Thibaud, Weingartner, Enescu, atunci când lăutarii nu erau prețuiți în țară la adevărata lor dimensiune muzicală. *Genialissimul artist* Grigoraş Dinicu (Carlo Felice Cillario) a devenit un simbol al dinastiei *Dinicu* care a dăruit artei româneşti zeci de talente excepționale, unele de rezonanță universală.

Am încercat odată, prin 1946-1947, să stabilesc cu Grigoraş Dinicu, toți lăutarii familiei şi chiar a generației Dinicu. Imposibil! „Toți au fost lăutari, iar fetele s-au căsătorit cu lăutari! Cei mai mulți au făcut Conservatorul, fiind îndrumați de profesorii-colegi ai „unchiului Mitică" (Dimitrie Dinicu-violoncelistul) şi de Vasile Filip (copil de lăutar din generația lui Filip din Botoşanii-Moldovei). Greu am reuşit cu pianistul Grigore Dinicu, fiul lui Grigoraş, să lămuresc arborele genealogic al acestei dinastii pe cât de stufoasă, pe atât de confuză.

Anghelus Dinicu a avut trei băieți (Dimitrie, Gheorghe şi Nicolae), şi patru fete (Elena, Alexandrina, Maria şi Lucica). Despre primii copii ne-am ocupat deja. *Alexandrina* s-a căsătorit cu Ilie Sibiceanu, cel mai „răsărit" urmaş al familiei fiind pianistul de jazz şi muzică uşoară Teodor Sibiceanu. *Maria* s-a măritat cu flautistul şi profesorul Petre Elinescu, cel mai de seamă fiind nepotul Radu Aldulescu, violoncelist de prestigiu internațional şi fiica, Eugenia, profesoară de canto clasic la Liceul de Muzică *Dinu Lipatti* din Bucureşti. *Lucica* s-a căsătorit cu Ciupagea, pierzându-şi legăturile cu muzica. Cea mai norocoasă fiică a lui Anghelus a fost *Elena* (Lina) măritată cu lăutarul Ion Bosoi Dinicu din căsătoria cărora au rezultat două fete (Constanța şi Alexandrina) şi trei băieți (Năstase, Vasile şi Grigoraş). Exceptându-l pe Năstase (care a rămas burlac toată viața, murind de tânăr), ceilalți doi au continuat seria lăutarilor cu muzicieni de prestigiu la formațiile profesioniste bucureştene: *Grigore* şi *Ionel*, violonişti în ansamblurile *Cicârlia* şi *Radiodifuziunea Română,* iar copiii lui Grigoraş Dinicu, *Grigore* – pianist la clasa de canto

a Mariei Tănase la Liceul de Muzică *Dinu Lipatti* şi *Tanța*, copiatoare de note la Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor.

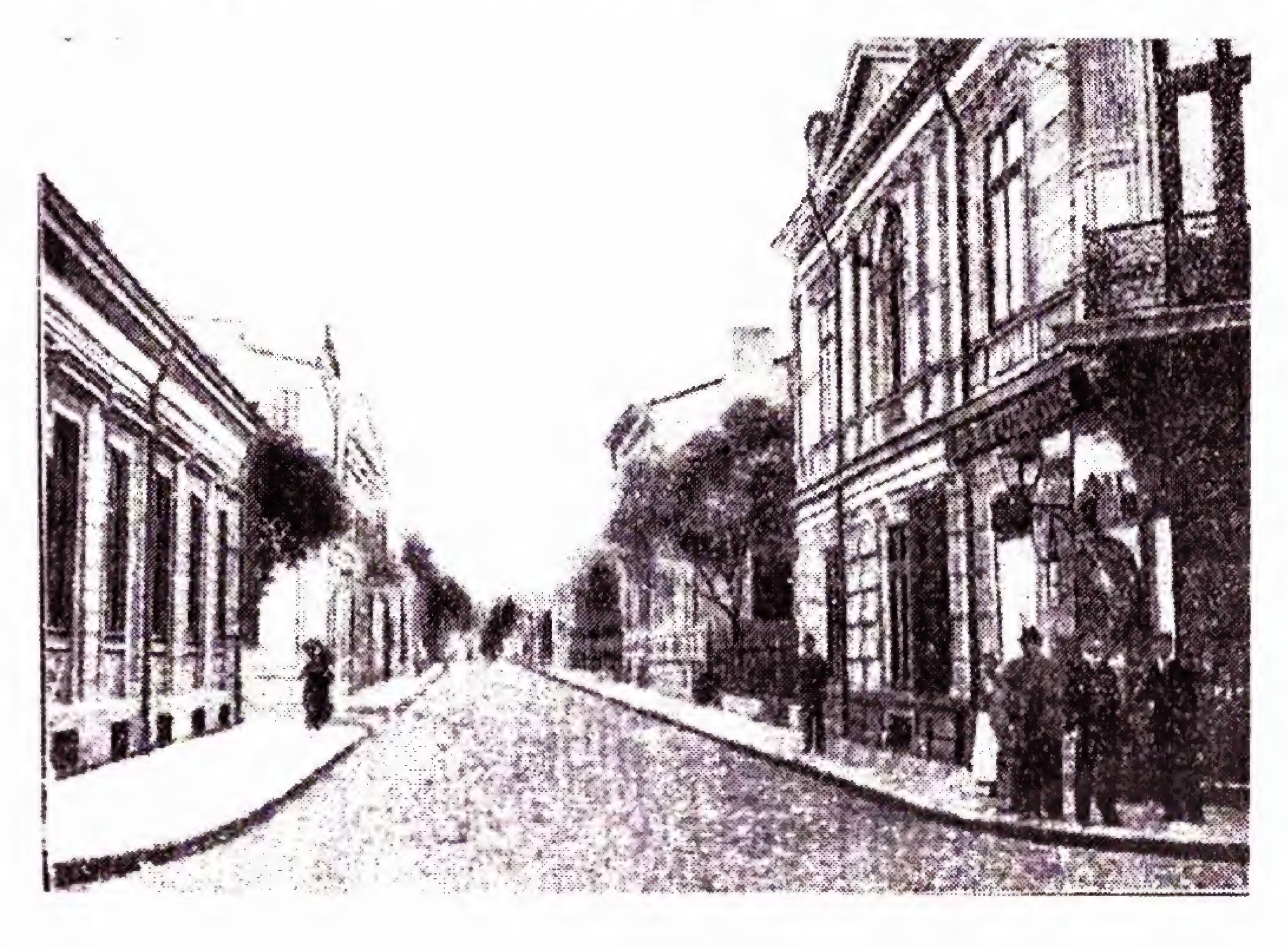
Nu s-au lăsat mai prejos nici cele două fete ale lui Ion Bosoi Dinicu: Alexandrina şi-a aflat „jumătatea" în lăutarul Nicolae Vasilescu, al căror băiat Nicolae Vasilescu, a ajuns violonist în orchestra Filarmonicii *George Enescu*, în timp ce Constanța s-a căsătorit cu un lăutar de mare clasă, Gheorghiță Dinicu-Piteşti, cei doi băieți ai familiei (întregită şi cu trei fete) ajungând violonişti în Ansamblul *Ciocârlia* (Alexandru) şi orchestra *Barbu Lăutarul* (Constantin).

Despre acest virtuoz Gheorghiță Dinicu-Piteşti (cumnat cu Grigoraş Dinicu), avem mai multe informații, fiindcă începând din 1901 a condus o orchestră vestită a Capitalei, la grădina-restaurant *Dumitru Enescu* din strada Sfântul Ionică nr. 15, de lângă Palatul Regal. Ziarul *Adevărul* îl numeşte – în repetate rânduri – „simpaticul" Gheorghiță Dinicu-Piteşti. A făcut mare vâlvă în Bucureşti, compoziția sa, *Noaptea la Enescu* (restaurantul n.n.), pe care a tipărit-o în câteva ediții la Feder. A cântat apoi, la restaurantele *Epurescu, Maior Mura* şi *Principesa,* unde a obținut succese notabile, comparabile doar cu cele ale lui Sava Pădureanu şi George N. Ochialbi.

Este interesant, cum l-a caracterizat pianistul Grigore Dinicu în *Memoriile* tatălui său: "Era un virtuos! Era atât de dotat de natură, cu un auz şi cu o memorie muzicală [excepțională] încât atunci când dorea să învețe o nouă bucată, se ducea la o orchestră de notişti, o asculta şi seara o cânta după note, dând celor cu care cânta, ştime. Cel ce i-a fost vioara doua (*obligato*), îi întorcea filele, nebănuind că acesta nu ştia note. Grigore Dinicu i-a fost ucenic. Stilul de virtuozitate al acestuia s-a întipărit adânc în felul de a cânta a lui Grigoraş Dinicu *à la tzigane*". După piesa lui Gheorghiță Dinicu dispunem de o transcripție cu variații a lui Grigoraş Dinicu, a unei vechi piese populare, intitulată *Căruța poştei.*

Din aceste rânduri, se desprinde în primul rând faptul că Grigoraş Dinicu a învăţat stilul lăutăresc autentic (cu acele *glissando*-uri particulare, *vibrato*-ul larg, *trilurile* „lăutăreşti" etc.), fiindcă Gheorghiţă (Piteşti) nu făcuse Conservatorul şi îşi însuşise întregul arsenal *direct* de la virtuozii bucureşteni din prima parte a sec. XIX. În al doilea rând, virtuozitatea înseamnă mânuirea arcuşului într-un mod original, dincolo de canoanele "clasice" ale tehnicii violonistice care se învaţă în şcoală. În sfârşit, faptul că a dat o versiune proprie, celebrei pagini populare *Căruţa poştei*, ne sugerează ideea însuşirii repertoriului *tradiţional* lăutăresc românesc. Sinceritatea autorului *Memoriilor* lui Grigoraş Dinicu de a recunoaşte influenţa lui Gheorghiţă asupra cumnatului său în privinţa meşteşugului violonistic, reprezintă o confirmare indirectă asupra talentului excepţional al celeilalte ramuri a familiei Dinu (Dinicu-Piteşti). Poate că Grigoraş reprezintă chintesenţa a două *generaţii paralele* de lăutari ce s-au contopit în acest talent exemplar care a unit „esenţele tari" de talia lui Angheluş şi Gheorghiţă.

Nu trebuie să ne mire că Bucureştii a dispus de un cartier întreg de talente muzicale. „Mahalaua Scaune, cum li se spunea pe vremuri străzilor Sfinţilor, Teilor, G. Saita, Bolintineanu, Melodiei, Caimatei, Bulevardului Domniţei până la statuia Rosetti şi Speranţei – era locuită aproape în întregime de lăutari" – observa

Cartierul lăutarilor bucureşteni, cu vestita strada Sfinţilor, fieful Dinicilor şi Pădurenilor.

Grigore Dinicu în *Memoriile* tatălui său. Poate doar la Ploieşti a mai existat în sec. XIX un fenomen social similar întrucât vom vedea în paginile acestei cărţi o multitudine de lăutari bucureşteni, proveniţi din oraşul peroliştilor prahoveni. Cercetătorul istoric dr. Carol Nicolae Debie a realizat o amplă panoramă a lăutarilor ploieşteni ce s-a răspândit în întreaga Românie.

În lumea mirifică a acestor artişti se păstrau nu numai legături familiale între clanurile ţigăneşti, ci şi între restaurantele unde îşi desfăşurau zeci de ani, din generaţie în generaţie, activitatea profesională cotidiană. De pildă, restaurantul şi grădina asociaţilor *Dumitru Enescu şi Ion Andreescu* a constituit "fieful" Dinicilor! Acest local de elită al lumii bucureştene în care au strălucit tarafurile lui Cristache Ciolac şi apoi Gheorghiţă şi Grigoraş Dinicu şi-a câştigat prestigiul, mai degreabă prin orchestrele ce l-au frecventat decât prin gastronomia şi bucătăria oferite consumatorilor.

Aici se consumau aniversările unor reviste şi cotidiene, asociaţii de binefacere, societăţi bancare, cercuri politice. La cea de-a şasea aniversare a ziarului *Curentul* (6 ianuarie 1934) de pildă, s-a organizat o masă festivă al cărui *meniu* s-a tipărit pe foi volante, circulând prin toate saloanele Capitalei:

Ţuică de Văleni
din Alambicul misionarelor lui N. Iorga
Garantat Vişinescu
Măsline de Volo
Sorta Arsene
Icre de ştiucă romanţioasă
à la Romulus Dianu
Saramură de crap
piperată à la Pamfil Şeicaru
Pilaf de curcan roşu
Friptură de curcan
îngrăşat cu înţepături de albine
à la Mitică Ionescu

Cartofi
prăjiți à la răbdările
lui Dragoş Vrânceanu
Varză
călită în opoziție națională
à la Gică Melicescu
Castane
bătute...la maşină de
Ionel Dumitrescu
Murături
acrite de Petre Mihăilescu
Brânză albă
colorată după metoda
A. Dragoş şi A. Atanasiu
Caşcaval bugetar
expertizat de Polidor Tutoveanu
Schweitzer
cu găuri duble, sistem Costică Şeicaru
Fructe...opărite
culese de poetul Petrovan-Zaharescu
Plăcintă cu brânză...literară
à la Cezar Petrescu
Cafea de Trebizonda
de la Casa Kalustian
Vin dionisiac
Crama Paul Costin
Apă seminaristă
Source Lovin Popescu

În spatele Pasajului Român, unde exista pe la mijlocul sec. XIX o vastă grădină (*Alcazar*) şi un restaurant, în apropierea bisericii *Sfântul Ioan cel Nou* (Ionică), se deschisese o piață în spatele *Hanului Kretzulescu*. Bucureştenii se bucurau că vor avea o priveliște splendidă spre Cişmigiu, dar – remarca

memorialistul George Crutzescu – nu au avut răgazul să se înveselească prea mult, fiindcă apăru o casă mare a fabricantului de mobilă Olbricht. "În curtea caselor, într-o căsuță de paiantă cu geamlâc, Enescu şi Andreescu, veniți de la Iordache, deschiseseră în 1904 un restaurant...După câțiva ani, în locul maghernitei se înălță un local frumos, două săli mari şi un rând de salonaşe înconjurând grădina, şi care şi-a putut păstra faima, lucru rar în Bucureşti, treizeci de ani în şir. Dar sosi clipa, când strada Sf. Ionică fu osândită şi restaurantul sortit târnăcopului.

Aici la restaurantul *Enescu/Andreescu* poposeau literați, politicieni, ziarişti, artişti, polițişti, dar şi „divele" lumii interlope. O fotografie dintr-o revistă bucureşteană ni-l prezintă pe Nicolae Titulescu, delegatul României la Liga Națiunilor Unite, fost ministru de Externe, luând masa în compania prietenului dr. Nicolae Lupu, în timp ce Grigoraş Dinicu îi cânta la ureche. Am în față, un *menu* de la *Agapa Funcționarilor Bankhof Roumania* din ziua de 16 aprilie 1932:

Țuică, mastică
Aperitive
Consommé cu pateuri.
Filet de şalău au graten (sic!).
Fripturi asortate.
Salată verde.
Parfe (sic!) de chocolat.
Brânzeturi.
Fructe – Cafea
Vin cu sifon

Pe verso-ul *menu*-ului document (păstrat în colecția Ion Rogojanu) se mai păstrează semnăturile cunoscuților intelectuali şi comercianți Prager, Herdan, Periețeanu, Eliz Maniu ş.a.

Îmi aduc aminte – nota George Crutzescu – de cea de pe urmă seară a birtului, la 31 octombrie 1934. Pe la 11, rămăsesem numai câțiva clienți. Domnul Andrei, patronul, venise să ne

Lăutarul/violonist Grigoraş Dinicu în perioada de maturitate artistică.

strângă mâna. Grigoraş Dinicu cântă o ultimă romanţă, apoi lămpile, una cu una, se stinseră. Pe la miezul nopţii, plecă şi ultimul client, obloanele fură lăsate şi vechiul restaurant, de acum pustiu, aştepta sosirea dărâmătorilor". Se încheia şi suita lăutarilor bucureşteni de la dinastiile Ciolac şi Dinicu.

Dacă restaurantul *Enescu/Andreescu* a „trăit" trei decenii (1904-1934) în schimb rivalul său, *Iordache*, s-a dovedit mult mai longeviv (1865-1916), datorită prezenţelor la *Expoziţiile Universale* de la Paris (1889, 1900). Ambele restaurante au depăşit în existenţă pe celelalte "surori", fiindcă şi-au asigurat permanenţa unor tarafuri de lăutari prestigioase. Nu se poate uita nici prezenţa unor personalităţi literare în cercul lor intim, sentimental. Condeiele lui Nae Orăşeanu, Radu Rosetti şi Mateiu Caragiale au lăsat pagini memorabile de evocare a restaurantelor *Iordache, Oteteleşanu, Capşa.*

În evocarea *Birtului* din strada Covaci, Mateiu Caragiale de pildă, aducea lăutarilor bucureşteni un elogiu emoţionant în *Craii de Curtea-Veche*: „Lăutarii nu uitară să cânte acel vals

domol (...), valsul voluptos şi trist în legănarea căruia pâlpâia, nostalgică şi sumbră fără sfârşit, o patimă aşa sfâşietoare, că însuşi plăcerea de a-l asculta era amestecată cu suferinţă". Recunoşteai parcă în aceste cuvinte, glasul viorii lui Sava Pădureanu ce trecea uşor de la melancolia valsului vienez la doina strămoşească: „Tot mai învăluită, mai joasă, mai înceată, mărturisind duioşii şi dezamăgiri, rătăciri şi chinuri, remuşcări şi căinţe, cântarea înecată de dor se îndepărta, se stingea, suspinând până la capăt, pierdută, o prea târzie şi zadarnică chemare".

Aici la *Iordache* s-a scris o pagină de istorie a lăutăriei Bucureştilor de altădată, când acest abil patron de restaurant l-a adus să dea bucatelor parfum de romanţă şi de cântec de lume pe marele Sava Pădureanu.

Născut în anul Revoluţiei de la 1848, crescut pe strada Sfinţilor nr. 39, Sava Pădureanu şi-a făcut educaţia muzicală în compania lăutarilor din cartierul *Scaune,* având legături de rudenie cu dinastia Ochialbi. A fost luat într-un taraf, ca modest cobzar, ca să deprindă de mic, meşteşugul acompaniamentului după ureche. Curând a învăţat dragostea de scripcă. Deşi nu avem certitudinea că ar fi trecut prin Conservator să-şi

Lăutarul Sava Pădureanu în costumul popular românesc ce îl purta în turneul din Rusia.

însuşească notele, totuşi rămâne cert faptul că a lucrat particular cu unul din dascălii Ludwig Anton Wiest sau Alexandru Flechtenmacher.

Luat sub aripa ocrotitoare a lui George Năstase Ochialbi şi mai ales a lui Angheluş Dinicu, tânărul Sava Pădureanu a ajuns repede cunoscut în cadrul breslei lăutarilor. Angajat la restaurantul lui *Iordache* şi-a ales o echipă de muzicieni de primă mână, ajungând în scurtă vreme în fruntea ierarhiei muzicanţior bucureşteni.

Când s-a pus problema alegerii tarafului românesc care să participe la *Expoziţia Universală* de la Paris, tandemul bucătar-lăutar de la restaurantul *Iordache* părea fără rival. Naiul lui Angheluş Dinicu făcea casă bună cu vioara lui Sava Pădureanu. Rândurile reproduse de memorialistul George Costescu în revista franceză *L'Illustration* din octombrie 1889, nu mai au nevoie de comentarii în susţinerea tandemului din strada Covaci: „Restaurantul românesc are darul de a înfăţişa întocmai o parte din viaţa românească în aşa fel încât publicul se crede strămutat pe malurile Dunării, la trei mii de kilometri de Paris. Totul contribuie să lase această impresiune: mai întâi, cântecele lăutarilor cu o muzică ce înmărmureşte prin virtuozitatea artiştilor, din născare, ce o interpretează cu atâta simţământ şi duioşie"...

Revista *Familia* din Oradea, ziarele bucureştene *Românul* şi mai ales *L'Independance Roumaine*, au publicat informaţii şi corespondenţe din capitala Franţei. „Lăutarii noştri! Ei sunt regii zilei – scria corespondentul Costa în *L'Independance Roumaine* nr. 3515 din 11/23 iunie 1889. Se împart pretutindeni. Nemulţumiţi de a-i asculta numai în programele *Expoziţiei*, parizienii au dorit să-i vadă figurând şi în programele serbărilor lor. Ziarul *Figaro* a fost acela care a dat semnalul: de atunci sunt nelipsiţi la toate serbările. Cele două ansambluri se pot plânge că depun un efort peste posibilităţile lor: unul se află sub conducerea lui Dinicu (Angheluş – n.n.), pe care-l cunoaştem cu